

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Angličtí a francouzští králové a královny pohledem českých narativních pramenů

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Pražáková, Ph.D.

Autor práce: Pavel Černý
Studijní obor: D-ČJL_vSŠ

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích,

.....
Pavel Černý

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Kateřině Pražákové, Ph.D. za odborné vedení a poskytnutí cenných odborných rad a informací při zpracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá anglickými a francouzskými králi a královnami v 15. a 16. století, jak jsou zachyceni v českých narativních pramenech, konkrétně pak v Kosmografii české od Zikmunda z Púchova a ve spisech Daniela Adama z Veleslavína a Marka Bydžovského z Florentina. V prvních dvou kapitolách se nejprve řeší problematika ideálního vládnutí, především se v nich porovnávají odlišné pohledy Niccoló Machiavelliho a Erasma Rotterdamského. V následujících kapitolách se pak práce věnuje popisu jednotlivých králů Anglie a Francie ve vybraných českých narativních pramenech. Na závěr se výzkum přesouvá k ženským protějškům těchto panovníků a objasňuje jejich roli a důležitost.

Abstract

This thesis focuses on the English and French kings and queens of the 15th and 16th centuries as depicted in Czech narrative sources, specifically in the *Cosmography of Bohemia* by Zikmund of Puchov and in the texts of Daniel Adam of Veleslavín and Mark Bydžovský of Florentinum. The first two chapters first discuss the issue of ideal governance, and in particular compare the different views of Niccolo Machiavelli and Erasmus of Rotterdam. In the following chapters, the thesis focuses on the description of individual kings of England and France in selected Czech narrative sources. Finally, the research moves on to the female counterparts of these monarchs and explains their role and importance.

Obsah

1. Úvod.....	7
1.1. Obraz panovnických dynastií.....	7
1.2. Charakteristika pramenů	11
2. Ideální panovník ve středověku a raném novověku.....	17
3. Ideální panovník podle Kosmografie české a dalších českých narativních pramenů. 27	
4. Králové Anglie.....	31
5. Králové Francie.....	46
6. Manželky anglických králů.....	59
7. Manželky francouzských králů	66
8. Závěr	71
9. Seznam pramenů a literatury	74
9.1 Prameny.....	74
9.2 Literatura	75

1. Úvod

1.1. Obraz panovnických dynastií

Kroniky patřily v období raného novověku k důležitým pramenům, které zaznamenávaly různé typy událostí. Jejich autoři se odlišovali stylem psaní, originalitou, využíváním zdrojů, ale také vzděláním a přehledem o tehdejší svět. Ve druhé polovině 16. století navíc došlo k výrazné změně, kdy se ve velké míře začalo cestovat a privilegované vrstvy více poznávaly svět. Tato skutečnost se projevila i v zápisech českých kronikářů, kteří začali podrobněji sledovat evropské dění.¹ Raný novověk navíc patřil stále k obdobím velkých králů. Není proto překvapivé, že obrovskou pozornost věnovali kronikáři právě evropským panovníkům.

O jednotlivých panovnících vzniklo mnoho odborných publikací a většina českých králů má dnes svou monografii. Nutno však podotknout, že marxistická historiografie neumožňovala kvalitně rozvinout problematiku panovníků, neboť podle tehdejší ideologie byli vnímáni jako vykořisťovatelé, kteří utlačovali chudý lid. Před sametovou revolucí se z raně novověkých panovníků dostalo pozornosti pouze Rudolfovi II. díky Josefovi Janáčkovi.² Ačkoli byli Habsburkové za komunismu vnímáni jako nepřátelská a cizí dynastie, zrovna u tohoto císaře to tolik nevadilo, protože v jeho případě se vyzdvihoval kulturní rozkvět v období jeho vlády.³ Před pádem režimu vyšly také publikace od Jiřího Spěváčka, jenž se proslavil zejména svou rozsáhlou biografií Karla IV.⁴ Po roce 1989 se pak začalo psát o dějinách výrazně odlišným způsobem a čeští historici se zabývali větší měrou domácími vladaři, ale hlavním představitelům jiných evropských států se tolik nevěnovali. To byla určitě velká škoda, protože psát o dějinách cizích zemí je velmi zajímavé a také důležité, protože se tím otevírá nový úhel pohledu. Tato práce proto bude zkoumat, jakým způsobem české narativní prameny popisují jednotlivé vládcy Anglie a Francie v 15. a 16. století.

¹ Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*, Praha 2010, s. 54; Jitka SVOBODOVÁ, *Svět raně novověkého měšťana ve světle městských kronik a pamětí*, České Budějovice 2004 (= Diplomová práce), s. 49.

² Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.

³ Za komunistického režimu navíc vznikl slavný dvoudílný film *Císařův pekař a Pekařův císař*, jenž vykreslil Rudolfa II. jako lidového vladaře.

⁴ Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1979.

V zahraničí má na rozdíl od českého prostředí bádání o panovnících mnohem delší tradici. Například již v sedmdesátých letech ve Francii vznikla z dílny školy Annales slavná publikace *Svatý Ludvík* od Jacquese Le Goffa.⁵ Dále je nutné zmínit proslulou práci *Králové divotvůrci* od francouzského historika Marca Blocha,⁶ jehož kniha se stala originální tím, že v ní autor na anglické a francouzské panovníky nahlížel neobvyklým způsobem, neboť se zabýval zázračnými představami o jejich léčitelských schopnostech. Konkrétním anglickým králům se pak věnovala například Alison Weirová, odbornice na tudorovskou dobu, jež publikovala knihu o Jindřichovi VIII.⁷ Poměrně nová je publikace od Martina Hickse, zabývající se osobou Richarda III.⁸ Co se týče literatury o francouzských králů, byly do češtiny přeloženy dvě mimořádné práce, které pojednávají o životech a vládách jednotlivých vládců této země od raného středověku až po období Napoleona III.⁹ Dále tato práce vychází i z významných syntéz zachycujících dějiny Anglie a Francie, kde však nejsou osudy jednotlivých králů popisovány tolik detailně.¹⁰

Také téma obrazu ideálního panovníka je v západní Evropě zpracováváno déle než ve střední a východní, kde se teprve právě více rozvíjí. V českém prostředí vznikla klíčová publikace *Ideální panovník českého středověku* od Roberta Antonína,¹¹ v níž se autor detailně zabýval tím, jakými vlastnostmi měl disponovat dobrý vládce žijící ve středověku a zároveň jak se projevoval špatný vladař. Problematikou osoby panovníka se v období raného novověku zabýval Ivo Cerman¹² a také Václav Bůžek, jenž na konkrétních králích z rodu Habsburků prostřednictvím symbolické komunikace ukazoval, které hodnoty byly při jejich pohřbech vyzdvihovány.¹³ Na závěr je nutné zmínit proslulou práci Ernsta Kantorowicze známou pod názvem *Dvě těla krále*,¹⁴ kde autor

⁵ Jacques LE GOFF, *Svatý Ludvík*, Praha 2012.

⁶ Marc BLOCH, *Králové divotvůrci*, Praha 2004.

⁷ Alison WEIROVÁ, *Jindřich VIII. Král a dvůr*, Praha 2013.

⁸ Martin HICKS, *Richard III. The Self-Made King*, Yale University Press 2019.

⁹ Joachim EHLERS - Heribert MÜLLER - Bernd SCHNEIDMÜLLER (edd.), *Francouzští králové v období středověku. Od Oda ke Karlu VIII. (888-1498)*, Praha 2003; Peter C. HARTMANN (ed.), *Francouzští králové a císaři v novověku: od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498-1870)*, Praha 2005.

¹⁰ André MAUROIS, *Dějiny Anglie*, Praha 1993; Týž, *Dějiny Francie*, Praha 1994; Georges DUBY, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003; Marc FERRO, *Dějiny Francie*, Praha 2006; KOL. AUTORŮ, *Dějiny Francie*, Praha 1988.

¹¹ Robert ANTONÍN, *Ideální panovník českého středověku*, Praha 2013.

¹² Ivo CERMAN, *Panovník*, in: Václav BŮŽEK - Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78.

¹³ Václav BŮŽEK, *Smrt a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů. Reprezentace katolické víry, politické moci a dynastické paměti Habsburků*, Praha 2020.

¹⁴ Ernst KANTOROWICZ, *Dvě těla krále*, Praha 2014.

rozvinul teorii o biologickém a sociálním těle vládce, přičemž tím prvním se rozumí jeho smrtelná a pomíjivá schránka a tím druhým zase utváření jeho posmrtného obrazu v myslích pozůstalého lidu.

Co se týče vztahu českých historiků ke středověkým a raně novověkým anglickým a francouzským dějinám, lze bohužel konstatovat, že se jim v minulosti moc nevěnovali a ani v současnosti se na tom v podstatě nic nezměnilo. Přesto však vzniklo pár důležitých prací, které si vydobily v české historiografii poměrně výrazné místo. Již v osmdesátých letech minulého století vyšla klíčová syntéza o britských dějinách od uznávaného historika Josefa Polišínského¹⁵ a o pár let později vznikla kniha Aloise Bejblíka o anglickém pirátovi Walteru Raleighovi,¹⁶ ve které se autor zároveň dotkl i vlády Alžběty I. Následně je důležité zmínit i jméno Jaroslava Millera, jenž se ve svých dílech věnoval hlavně Anglii v první polovině 17. století, ale též se vyjadřoval i o vládě Alžběty I.¹⁷ Na závěr musí být uvedena poměrně nová kniha *Shakespearova Anglie* od Martina Hilského, významného překladatele Shakespearových her, který se v ní zabýval také vládami jednotlivých tudorovských panovníků.¹⁸

Tato práce neponechá stranou ani problematiku postavení královen. Konkrétně se pak zaměří na to, jakým způsobem jsou v českých narativních pramenech vykreslovány manželky anglických a francouzských králů v 15. a 16. století. Ženy totiž již odedávna zastávaly druhořadou roli a to většinou platilo i pro dámy z urozených kruhů. Pro tuto práci tedy bude klíčové zjistit, zda se vybrané české prameny přikláněly k danému stereotypu, nebo naopak vyzdvihovaly některé královny například pro jejich důležitou roli ve společnosti.

Odborné literatury o urozených ženách je nicméně mnohem méně ve srovnání s počtem publikací věnujících se osobnostem králů. Tento fakt souvisí s tím, že o královnách se dochovalo mnohem méně informací, protože nebyly tolik politicky aktivní a důležité jako jejich protějšky a tudíž se nestaly dostatečně atraktivními pro díla jednotlivých kronikářů. Druhý důvod pak zřejmě spočívá v tom, že dějiny žen jsou poměrně novou oblastí bádání, jež se však v posledních desetiletích nachází na vzestupu.

¹⁵ Josef POLIŠENSKÝ, *Dějiny Británie*, Praha 1982.

¹⁶ Alois BEJBLÍK, *Život a smrt renesančního kavalíra*, Praha 1989.

¹⁷ Jaroslav MILLER, *Odložený zrod Leviatana. Krize raně Stuartovské monarchie (1603–1641)*, Praha 2006; Týž, *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580–1650)*, Praha 2012.

¹⁸ Martin HILSKÝ, *Shakespearova Anglie. Portrét doby*, Praha 2020.

Problematice postavení žen se začala intenzivněji věnovat škola Annales, jež se k ženské otázce dostala díky tomu, že se odklonila od tradičního a povrchního zkoumání politických dějin a své bádání více soustředila do sociální roviny, kde se pak ženám dostávalo mnohem více pozornosti. Ženami ve středověku se zabývali například Edith Ennenová a Georges Duby.¹⁹ O konkrétních královnách, jimž se bude věnovat tato práce, psala například Alison Weirová, jež se zabývala ženami Jindřicha VIII.,²⁰ nebo Leonie Friedová, zkoumající osobnost Kateřiny Medicejské.²¹

České prostředí ve srovnání se západní historiografií v rozvíjení výzkumu problematiky dějin žen poměrně dlouho zaostávalo. Z českých historiků se v době komunistické éry ženám věnoval Josef Janáček, jenž se orientoval především na období renesance.²² Zkoumání ženských dějin se však naplno rozvinulo až po revoluci a o největší přínos v této oblasti se zasloužily především historičky Milena Lenderová, která se zabývala hlavně 19. stoletím, a Božena Kopiczková, orientující se na problematiku postavení žen ve středověku.²³ Od B. Kopiczkové pak vznikly důležité práce pojednávající o jednotlivých českých královnách.²⁴

Také je nutné zdůraznit, že nelze zkoumat postavení mužů a žen odděleně. Proto se problematice vztahů mezi mužem a ženou věnuje takzvaná *gender history*, která nemůže být vnímána pouze jako synonymum pro dějiny žen, protože se od této oblasti bádání odlišuje tím, že zdůrazňuje právě vztahový moment mezi oběma pohlavími.²⁵ Mezi první průkopnice v oblasti *gender history* patří slavná historička Natalie Zemon Davis, jejíž práce vznikaly již v sedmdesátých letech minulého století. V české historiografii se tento přístup samozřejmě promítnul se zpožděním a v dnešní době je

¹⁹ Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001; Georges DUBY, *Rytíř, žena a kněz*, Praha 2003.

²⁰ Alison WEIROVÁ, *Šest žen Jindřicha VIII.*, Praha 2009; *Táž, Pád Anne Boleynové*, Brno 2015.

²¹ Leonie FRIEDOVÁ, *Kateřina Medicejská. Životopis*, Praha 2007.

²² Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1976.

²³ Milena LENDEROVÁ (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002; Milena LENDEROVÁ - Jana STRÁNÍKOVÁ - Kateřina ČADKOVÁ (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006; Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

²⁴ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká*, Praha 2003; *Táž, Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže*, Praha 2018.

²⁵ Daniela TINKOVÁ, *Žena – prázdná kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*, in: M. LENDEROVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ – K. ČADKOVÁ (edd.), *Dějiny žen*, s. 24.

spjat především se jmény Mileny Lenderové, Daniely Tinkové, Jany Ratajové a Boženy Kopiczkové.

Z metodologického hlediska tato práce uplatní komparativní metodu, neboť porovnává odlišné názory na problematiku ideálního vládnutí a zároveň se věnuje dějinám dvou zemí, tedy Anglii a Francii. Dále bude využito postupů prosopografie, protože je výzkum zaměřen na konkrétní okruh lidí, tedy na anglické a francouzské krále a královny, a rovněž je důležité zmínit i historickoantropologický přístup, protože se práce zabývá konkrétními lidmi. Vynechány nebudou ani politické dějiny, které jsou pro zkoumané téma velmi klíčové. V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že tato práce zkoumá také problematiku paměti a propagandy, jež spočívá v tom, že autoři kronik některé historické osobnosti do svého díla nezařadili kvůli jejich nevýraznosti, nebo je schválně vymazali z dějin z nějakého osobního či propagandistického důvodu. Toto jednání se pak označuje pojmem *damnatio memoriae*.

1.2. Charakteristika pramenů

V první řadě se tato práce bude zabývat dvěma klíčovými prameny raného novověku, které pojednávaly o tom, jaký by měl být ideální panovník. První z těchto spisů nese název *Vladař* (1513) a jeho autorem se stal florentský učenec Niccoló Machiavelli (1469 – 1527).²⁶ Druhé dílo je zase výtvozem proslulého humanisty Erasma Rotterdamského (1466/1469 – 1536), známé pod názvem *Výchova křesťanského vladaře* (1516).²⁷ Oba dva spisy výrazným způsobem ovlivnily politické myšlení tehdejší i následující doby a zároveň na mnohé situace nahlížely úplně jinak. Proto si zaslouží srovnání. Autor této práce se tedy nejprve pokusí zjistit, v čem konkrétně se tito dva renesanční myslitelé lišili a v čem na druhou stranu našli shodu. Toto zjištění pak pomůže lépe poznat více úhlů pohledu na roli panovníka a následně se nová fakta aplikují na jednotlivé anglické a francouzské panovníky.

Před vlastním rozbořením spisů Erasma Rotterdamského a Niccola Machiavelliho je potřeba připomenout osudy obou autorů. Oba dva přišli na svět přibližně ve stejné době

²⁶ Niccoló MACHIAVELLI (ed. Josef HAJNÝ), *Vladař*, Praha 2007.

²⁷ Erasmus ROTTERDAMSKÝ (ed. Imrich NAGY), *Výchova křesťanského vladaře*, Trnava 2009.

a konkrétně Erasmus se narodil v Rotterdamu z nemanželského svazku. Slavný učenec získal vzdělání v augustiniánském klášteře, kde strávil pět let. Proslul především díky svému dílu *Chvála bláznivosti*. Snažil se také o reformu církve, dbal na morálku, mír a toleranci a udržoval kontakty s důležitými osobnostmi své doby, například s anglickým králem Jindřichem VIII. nebo Martinem Lutherem. Již zmíněný spis *Výchova křesťanského vladaře* Erasmus věnoval císaři Karlovi V. z rodu Habsburků.²⁸

Druhý z významných renesančních myslitelů, Niccoló Machiavelli, pocházel z italské Florencie a od svého nizozemského protějšku se velmi lišil svým životním stylem. Vedl totiž prostopášný život a jeho politicky aktivní kariéra byla velmi nejistá, neboť žil v době, kdy byli Medicejové, vládnoucí rod ve Florencii, dvakrát vyhnáni a místo nich byla nastolena republika. Machiavelli však k Medicejům vzhlížel a svůj slavný spis věnoval právě Lorenzu Medicejskému. Zároveň zastával myšlenku jednotné Itálie, která se nacházela v jeho době v politické nestabilitě, neboť byla rozdrobena na několik států.²⁹

Těžiště této bakalářské práce spočívá v analýze třech českých narativních pramenů, které zachycovaly domácí a také světové dějiny. Důležité je si nejprve uvědomit, že autoři tohoto typu pramenů měli své oblíbence a jejich protivníky často očerňovali. Existovali však i tací, kteří se snažili své dílo psát objektivně a v případě nějakých vyhocených situací se raději vyhýbali hodnocení faktů.³⁰ V raném novověku pak hodně záleželo na náboženské orientaci kronikářů, jež více sváděla psát negativně o lidech jiné víry. Proto bude nejprve nutné uvést informace o životech a postojích autorů zkoumaných pramenů.

První z nich, nazvaný *Kosmografie česká*, byl vydán roku 1554. Jde v podstatě o velmi rozsáhlou světovou kroniku, v níž čtenáři našli informace o jednotlivých zemích, a to nejen evropských. Dále se zde vyskytují také popisy měst, panovníků, krajin či tamních zvířat. Originální vydání *Kosmografie* sepsal roku 1544 v němčině Sebastian

²⁸ Tento spis byl nejprve věnován Karlu V., ale Erasmus ho později poslal i dalším významným monarchům, konkrétně anglickému králi Jindřichovi VIII., francouzskému králi Františkovi I. a Karlovu bratru Ferdinandovi I.

²⁹ O životech obou vzdělavců podrobněji pojednáno v následujících titulech: Michal a Martin SVATOŠOVI, *Živá tvář Erasma Rotterdamského*, Praha 1985; Michael WHITE, *Machiavelli. Nepochopený muž*, Praha 2006.

³⁰ M. TOŠNEROVÁ, *Kroniky*, s. 46.

Münster.³¹ O několik let později byly vytvořeny další verze v různých jazycích, například dva latinské překlady pocházející z let 1550 a 1552, na jejichž vydání ještě dohlížel samotný Münster.³² O český překlad se postaral roku 1554 Zikmund z Púchova († 1584) za podpory svého strýce Jana z Púchova, administrátora pražského arcibiskupství a svatovítského arcijáhna. Zikmund pocházel z katolického zemanského rodu a díky českému překladu Münsterovy Kosmografie, jež byla věnována Ferdinandovi I., chtěl získat místo u dvora nebo v královské kanceláři. To se mu nakonec nesplnilo, neboť obdržel pouze přídomek „z Löwenberku“.³³

Je třeba zdůraznit, že Kosmografie česká není pouze doslovný překlad, neboť Zikmund z Púchova původní text upravoval, něco vynechal a něco naopak přidal. Zejména události ve středoevropských zemích, zvláště v Čechách a Polsku, se těšily v českém vydání mnohem většímu zájmu, jak na to správně upozornil Jaroslav Pánek.³⁴ Jak už bylo zmíněno, Zikmund se hlásil ke katolictví a právě jeho víra do jisté míry ovlivnila jeho překladatelskou činnost. J. Pánek o něm napsal, že „*obhajoval stanoviska českých katolických intelektuálů a prosazoval zájmy habsburské dynastie*“³⁵. Navíc události, jež nezapadaly do autorova katolického pojetí, buď vynechal, nebo se o nich zmínil jen opatrně a velmi krátce.³⁶

Roku 1550 vznikla latinská verze pod názvem *Cosmographia Universalis*, která se už značně odchytila od té původní z roku 1544, a právě z tohoto pramene vycházel Zikmund z Púchova pro svůj překlad do češtiny. On sám ostatně v předmluvě k tomuto slavnému dílu napsal, že „*z obzvláštní k Národu Českému náchylnosti o přeložení Kosmografie z Řeči Latinské do České mívati ráčili*“³⁷. Kosmografie česká je navíc výjimečná svým rozsahem, jde dokonce o největší knihu v celém starším českém písemnictví. Od ostatních verzí Kosmografie se odlišuje zejména svou formou, neboť obsahuje velmi málo ilustrací a rodokmenů, kterými se naopak mohou pyšnit jiná vydání.

³¹ Matthew MCLEAN, *The Cosmographia of Sebastian Münster. Describing the World in the Reformation*, Hampshire 2007.

³² Martin STODŮLKA, *Obraz středoevropského prostoru v Kosmografii české*, Olomouc 2017 (= Diplomová práce), s. 31.

³³ Jiří OPELÍK, *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, III/2, Praha 2000, s. 1162-1163.

³⁴ Jaroslav PÁNEK, *Praha a středoevropské metropole v Kosmografii české Zikmunda z Púchova*, in: Kateřina JÍŠOVÁ (ed.), *V komnatách paláců – v ulicích měst*, Praha 2007, s. 106.

³⁵ Tamtéž, s. 106-107.

³⁶ „*Proto se v kapitole „ O zemi české “ nedozvíme nic o husitech, z českých dějin byli vymazáni.*“ - M. STODŮLKA, *Obraz*, s. 57.

³⁷ *Kosmografie česká*, Předmluva, nepaginováno, Praha 1554.

J. Pánek se domníval, že za tím stál nedostatek finančních zdrojů. Proto se například rodokmeny anglických a skotských panovníků v české verzi nahradily prostým popisem.³⁸

Kosmografie česká také představovala výjimku v tom, že věnovala mnoho pozornosti Ferdinandovi I., o kterém je zde napsáno několik stránek na rozdíl od jiných verzí, kde se o tomto králi a pozdějším císaři vyskytovalo jen pár řádek. Důvod mohl spočívat v tom, že šlo o velmi silného panovníka, jenž jako první stanul v čele mocné středoevropské monarchie a jenž si vedl úspěšně, neboť dokázal například zlikvidovat odpor českých stavů z roku 1547. Zikmund z Púchova se navíc snažil svému králi zalichotit, aby od něho získal bohatou odměnu.³⁹ Proto se právě Ferdinand stal v Zikmundově Kosmografii ideálním vládcem. Tématem této práce však není osobnost Ferdinanda I., ale zásadní bude zjistit, jaké vlastnosti přisuzovala Kosmografie ideálnímu vládcovi a jak moc se shodovala či odlišovala s myšlenkami Erasma Rotterdamského a Niccola Machiavelliho. Také dojde k porovnání německé, latinské a české verze Kosmografie, ale nikoli na základě toho, co je přesně v jednotlivých vydáních napsáno, ale spíše z hlediska využití obrazových a grafických příloh.⁴⁰

Další klíčovou kroniku pro tuto práci představuje české vydání *Karionovy Kroniky světa* z roku 1584, obstarané významným nakladatelem Danielem Adamem z Veleslavína. Tento muž se stal roku 1572 nejprve profesorem historie na pražské univerzitě a poté se díky svému sňatku s dcerou Jiřího Melantricha, jenž vlastnil významnou tiskárnu, začal plně věnovat nakladatelské činnosti. Veleslavín také působil jako spisovatel a překladatel. Roku 1578 vydal své jediné originální dílo pod názvem *Kalendář historický*. Další tisky, které vyšly v jeho nakladatelství, buď doslovně překládal, nebo je upravoval či do nich přidal nové informace.⁴¹

³⁸ J. PÁNEK, Kosmografický obraz britských ostrovů ze 16. století, in: Dějepis: sborník katedry historie. "Třicet let učitelem učitelů dějepisu." Věnováno profesoru PhDr. Janu Kumperovi, CSc., vedoucímu katedry historie FPE ZČU k šedesátým narozeninám, Plzeň 2006, s. 152.

³⁹ O důvodech zvýšeného zájmu o osobu Ferdinanda I. v Kosmografii české: M. STODŮLKA, *Obraz*, s. 66.

⁴⁰ Při přepisu pramene Kosmografie české autor této práce využil transkripce. Autor zachoval psaní velkých a malých písmen podle Zikmunda z Púchova, ale lomítka z originálního textu nepřevzal.

⁴¹ Vladimír FORST, *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce, I*, Praha 1985, s. 28-30; Petr VOREL (ed.) *Dějiny evropského světa 1453 – 1576. Historický obraz počátku raného novověku v pojetí Daniela Adama z Veleslavína*, Praha 2008, s. 24-27.

Právě částečnou úpravou pod Veleslavínovým vlivem prošla *Karionova Kronika světa*, původně německá kronika z roku 1532, na které se podíleli Jan Karion a Filip Melanchton. Tento spis, pojednávající o dějinách od samého počátku až do začátku 30. let 16. století, získal velkou oblibu u čtenářů – zejména pak v protestantském prostředí. Po obrovském úspěchu této knihy následovalo latinské přepracování a roku 1541 obstaral překlad do češtiny Burian Sobek z Kornic. A právě z první české verze této kroniky vycházel Daniel Adam z Veleslavína, který značnou část textu doslovně převzal, pouze upravil jazyk do tehdy moderní češtiny. Avšak přece jen provedl drobné korektury, týkající se především náboženských otázek. Veleslavín se sice hlásil k České konfesi a sympatizoval s jednotou bratrskou,⁴² ale vyhraněné konfesijní pasáže raději odstranil, aby dodal svému vydání neutralitu. Důležité je také zmínit, že mezi Sobkovým překladem z roku 1541 a prvním Veleslavínovým vydáním z roku 1584 existovala velká časová prodleva. Slavný nakladatel se proto rozhodl kroniku dovést až do roku 1576, kdy zemřel císař Maxmilián II. Když psal o světových událostech z let 1533 až 1576, opíral se o starší díla autorů luterána Sleidana, habsburského historiografa Zenocara a vatikánského arciknihovníka Panuinia. Z Veleslavínovy dílny vyšlo ještě druhé vydání *Karionovy Kroniky světa* z roku 1602, které rovněž končilo své vyprávění rokem 1576.⁴³

Historik Petr Vorel pak vytvořil edici pod názvem *Dějiny evropského světa*, ve které vydal závěrečnou část české verze *Karionovy Kroniky světa* z roku 1584, věnující se událostem let 1453 až 1576. A právě z této edice vychází tato práce.

Poslední z trojice českých narativních pramenů je výtvozem Marka Bydžovského z Florentina. Život tohoto významného učenice byl pevně spoután s pražskou univerzitou, kde působil s krátkými přestávkami v letech 1589 až 1603 jako rektor. S univerzitou se však dostal do sporu kvůli svému sňatku s bohatou vdovou. Od členů akademické obce se totiž očekávalo, že budou dodržovat celibát. V roce 1610 naštěstí došlo k usmíření obou znesvářených stran, ale někdejší rektor zemřel již dva roky poté.⁴⁴

Z Bydžovského tvorby se dochovaly tři rukopisné sborníky pojednávající o vládách habsburských panovníků Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. Český

⁴² Veleslavínovo vydání *Karionovy Kroniky světa* z roku 1584 bylo dedikováno Petru Vokovi z Rožmberka, který byl příslušníkem jednoty bratrské.

⁴³ *Dějiny světa*, s. 5-44.

⁴⁴ Vladimír FORST, *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, I, Praha 1985, s. 344-345; Marek BYDŽOVSKÝ z Florentina (ed. Jaroslav KOLÁR), *Svět za tří českých králů*, Praha 1987, s. 5-7.

učenec dovedl svůj výklad až do roku 1596, tedy zhruba do poloviny vlády císaře Rudolfa II. Jeho texty však nelze označit za originální, neboť vycházel většinou ze starších kronikářských záznamů.⁴⁵ Zajímavé také je, že Bydžovský své spisy nikdy nevydal tiskem, což znamenalo, že čeští čtenáři z 16. století neměli žádnou šanci se s jeho dílem seznámit. Edici pod názvem *Svět za tři českých králů*, obsahující všechny tři sborníky, pak připravil historik Jaroslav Kolár, jenž obstaral i předmluvu k tomuto dílu. Kolár však do své edice nezahrnul celé Bydžovského dílo, takže tato práce bude vycházet jen z toho, co se nachází v této edici.

Na závěr je nutné zdůraznit, že vedle těchto pěti hlavních pramenů se tato práce opírá ještě o další prameny, ale ty už budou spíše dané téma jen krátce doplňovat a mají tedy než marginální vliv. Jde hlavně o některé postřehy ze středověkých kronik a citáty z Bible.

⁴⁵ Tamtéž, s. 7.

2. Ideální panovník ve středověku a raném novověku

Panovník představoval od pradávna nejvyšší osobu v hierarchii lidské společnosti. Vykonával velmi významné funkce a rozhodoval o důležitých věcech. Společnost proto kladla na vládce spoustu požadavků, které měl splňovat, aby se pak o něm mohlo uvažovat jako o ideálním králi. Tato kapitola se bude zabývat tím, jaké vlastnosti musel panovník žijící ve středověku a raném novověku mít, aby byl považován za úspěšného. Také bude důležité zmínit, jakému chování by se naopak měl vládce vyhnout.

Středověk se částečně inspiroval z antické tradice, jež zformulovala takzvané čtyři stoické vlastnosti. Šlo o rozumnost, uměřenost, statečnost a spravedlnost.⁴⁶ Tato teorie však byla zastíněna raně křesťanským Prudentiovým komplexem sedmi ctností, jež obsahoval pokoru, štedrost, přejícnost, mírumilovnost, cudnost, střídmost a činorodost.⁴⁷ Velmi vlivným učencem v raném středověku se stal svatý Augustin, jehož filozofie kladla důraz na spravedlnost, milosrdenství, mír a řád.⁴⁸ Podle některých současných historiků, například Roberta Antonína, existuje několik typů dobrého vládce, mezi něž patří rex-pius (zbožný král), rex-iustus (spravedlivý král), rex-sapiens (moudrý král), rex-litteratus (král vzdělanec) a rex-pacificus (král mírotvůrce).⁴⁹

Základní povinností křesťanského panovníka bylo udržovat dobré vztahy s církví a podporovat ji. Svůj vztah k Bohu měl projevovat především zakládáním nových klášterů a kostelů a zároveň byl vládce chápán jako „*reprezentant Boha na zemi, jako ten, kdo má za úkol dohlížet na respektování božích zákonů křesťanským společenstvím.*“⁵⁰ Správný vládce měl také povinnost postarat se o nejzranitelnější lidi ve společnosti, mezi něž patřili například vdovy, sirotci a nemocní. Král jim měl udělovat almužnu a snažit se zlepšit jejich životní podmínky. To dokazuje i pasáž z Kroniky tak řečeného Dalimila: „*On sirotkům ale sluchu nepopřeje, dívkám věno sebrat nechá od zloděje. Marně siroty*

⁴⁶ R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, Praha 2013, s. 11.

⁴⁷ Tamtéž, s. 30.

⁴⁸ „*Odstraníme-li spravedlnost, co zůstane z vlády, ne-li veliké loupežnické podniky?*“ - Svatý AUGUSTIN (ed. Julie NOVÁKOVÁ), *O boží obci knih XXII. I*, Praha 2007, s. 139; „*a takto bude smířen, co na něm jest, s každým člověkem tím lidským mírem, jenž spočívá v spořádané svornosti, jejíž řád velí předně nikomu neškodit a za druhé také pomáhat, komu lze.*“ - Týž (edice), *O boží obci knih XXII. II*, Praha 2007, s. 267.

⁴⁹ R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 483.

⁵⁰ Wojciech IWANČZAK, *Lidé meče, modlitby a práce*, Praha 2001, s. 149.

*jdou s prosbou ke královi, marně poklekají před ním bědné vdovy ...*⁵¹ Autor této kroniky chtěl zřejmě očernit krále Václava II. a obvinění z neposkytnutí pomoci těmto sociálně slabým lidem se jevílo jako dobrý způsob, jak toho dosáhnout. Samozřejmostí také bylo, aby žil vládce v řádném manželství a zplodil mužského dědice trůnu.

Rex-iustus v sobě zahrnuje soudní a zákonodárnou moc panovníka včetně vynesení rozsudku smrti.⁵² Z toho vyplývá, že král musel být schopen si udržet autoritu a vykonávat spravedlnost. S tím souvisela i výtečná znalost poměrů země, ve které daný král vládl. Moudrost a vzdělanost, dvě velice vznešené vlastnosti, nebyly u středověkých panovníků tolik vyžadovány, protože vzdělání bylo v té době výhradně doménou církve. Avšak znalost více jazyků, potřebná ke komunikaci s cizinci, se jevila v prostředí královského dvora jako nezanedbatelná složka vládcovy osobnosti.⁵³

Panovník se musel výborně orientovat v zahraniční politice, představující klíčový prvek jeho vlády. Jeho zájmem bylo především udržovat mír, který byl ku prospěchu poddaných. Pokud však hrozila válka, jež se nedokázala zažehnat pomocí diplomacie, měl vládce povinnost svou zemi statečně bránit. S tím souvisela i jeho osobní účast v bitvách, kde se projevil jeho vojevůdcovské schopnosti a rytířské umění. Statečná smrt v boji se považovala za hrdinský počín, zdůrazňující panovníkovu odvahu. Tento argument potvrzuje i pasáž ze Zbraslavské kroniky o smrti Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli: *„hanebně opustili krále uprostřed nepřátel s hrstkou svých mužně bojujícího. Ale protože odpor hrstky proti většině nemohl dlouho trvati, král v zápalu boje byl konečně zajat a proti důstojnosti říše po zajetí hned usmrčen ...*⁵⁴ Zde je hrdinská smrt panovníka ještě zvýrazněna tím, že ho ostatní opustili, ale on statečně zůstal až do samého konce.

Středověký král musel být také tělesně zdatný, neboť se od něj očekávalo, že bude hodně cestovat po své zemi i mimo ni. Jízda na koni patřila samozřejmě k jeho

⁵¹ Marie KRČMOVÁ - Hana VRBOVÁ - Marie BLÁHOVÁ (edd.), *Kronika tak řečeného Dalimila*, Praha 1977, s. 165.

⁵² R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 483.

⁵³ Tento argument potvrzuje například náš nejslavnější panovník Karel IV.: *„Z boží milosti jsme pak uměli psát a mluvit nejen česky, nýbrž i francouzsky, italsky, německy a latinsky, a to tak, že jedním jako druhým z těch jazyků jsme dovedli běžně psát, číst, mluvit a všemu rozumět.“* - Tomáš BOROVSKEÝ - Rudolf MERTLÍK (edd.), *Vita Caroli Quarti. Vlastní život Karla IV.*, Brno 2016, s. 103.

⁵⁴ František HEŘMANSKÝ - Rudolf MERTLÍK - Zdeněk FIALA (edd.), *Zbraslavská kronika*, Praha 1976, s. 40.

nejdůležitějším dovednostem. Dalo se proto říci, že panovník „*pravidelně usedal do sedla a vládnul z něj*“⁵⁵. Také musel prokázat svou obratnost a fyzickou zdatnost v rytířských turnajích, patřících k nejdůležitějším středověkým soutěžím.⁵⁶

Zároveň je důležité se zamyslet nad tím, jak by se středověký panovník chovat neměl. Robert Antonín uváděl dvě opozita k dobrému vládci: rex-tyrannus (král tyran) a rex-inutilis (neužitečný král).⁵⁷ Král tyran se vyznačoval krutostí, která postihovala jeho poddané. Takový vládce ničil domy, vraždil a okrádal obyvatele své země. V lidech vzbuzoval velký strach a nejistotu, což naprosto převracelo společenský řád, neboť poddaní měli hledat oporu právě ve svém králi.

Neužitečný král představoval osobu, která kvůli nějaké fyzické či mentální vadě nebyla schopna vykonávat dostatečně vládní povinnosti a postarat se tedy o obecné dobro.⁵⁸ V dějinách se takovýto panovníci občas vyskytovali a ve většině případů to mělo za následek úpadek královské moci a vzrůst vlivu jiných lidí, vykonávajících vládu za neschopného vládce.

Lze proto říci, že středověký panovník měl být především zbožný, spravedlivý, statečný, rozumný, mírumilovný a čestný. Vzdělanost se od něj ještě tolik nevyžadovala. Také se měl vyhýbat krutému chování, jímž by ohrozil životy svých poddaných.

V období raného novověku se názorově střetly dva myšlenkové světy, které reprezentovali Erasmus Rotterdamský a Niccola Machiavelli, jak už bylo naznačeno v úvodu. Velký rozpor mezi těmito autory spočíval zprvé v otázce čestnosti. Erasmus o vládcích tvrdil, že „*jejich slovo bude pokládáno za posvátnější než přísaha kohokoliv jiného. Jak hanebné je tedy nedodržovat to, co bylo dohodnuté uzavřením slavnostních smluv, které jsou zaručené tím, co je pro křesťana nejposvátnější.*“⁵⁹ Machiavelli však na věc pohlížel úplně jinak. Italský učenec zastával názor, že „*kdyby všichni lidé byli čestní,*

⁵⁵ R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 51.

⁵⁶ „*Specifičnost turnajů vystihují tři základní okruhy: zřetel užitekosti ve smyslu tréninku na opravdové bojové střety ve válce; hledisko herní činnosti, v níž se prolíná hra i sportovní zápolení profesionálů, jejichž cílem je zvítězit pro slávu či odměnu, a nikoliv zabít; charakter slavnosti, jež činí z těchto shromáždění podívanou, kterou nadšené publikum velmi vyhledávalo a oceňovalo.*“ - Jean FLORI, *Rytíři a rytířství ve středověku*, Praha 2008, s. 111.

⁵⁷ R. ANTONÍN, *Ideální panovník*, s. 483.

⁵⁸ Martin NEJEDLÝ, „A skrývá jeden obraz ze stříbra, tím drží krále ve své moci!“ Splendor maiestatis a přízrak očarovaného krále na přelomu 14. a 15. století, in: Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*, Praha 2005, s. 338-339.

⁵⁹ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 223 (překlad autora).

*moje rada by byla špatná. Ale protože nejsou a sami dané slovo neplní, rozumný panovník je nemůže dodržovat.*⁶⁰ Tento komentář působí dojmem, že se odkláněl od mentality středověkého světa, kde čestnost patřila mezi základní hodnoty správného krále.

Oba dva učenci se úplně neshodli na tématu míru a války. Erasmus odsuzoval dobovačnou politiku králů a zdůrazňoval, že dobrý vládce měl udržovat v zemi mír. Velký odpor pociťoval k násilí, o kterém se ve svém slavném spise častokrát zmiňoval, a na vládce přímo apeloval těmito slovy: *„at' vůči nikomu nepoužíváš násilí; at' nic nevypleníš; at' nezradíš svůj úřad; ...*⁶¹ Ve Vladaři je však násilí v některých situacích připuštěna legitimnost: *„Pokud je vůbec lze ospravedlnit, pak pouze zpočátku, jako akt sebeobrany, a naráz. Ve chvíli však, kdy je vláda upevněna, není žádný rozumný důvod v násilnostech pokračovat ...*⁶² Oba dva autoři se navíc zmiňovali o francouzském vpádu do Itálie. Erasmus Francouze za tento krok odsoudil,⁶³ zatímco Machiavelli popisoval příčiny toho, proč bylo francouzské vojsko nakonec neúspěšné, a radil, jak by si měl vládce počínat v obsazené zemi, aby si ji dokázal udržet.⁶⁴ Odlišné pohledy těchto mužů na dobovačnou politiku Francouzů potvrzovaly, že Erasmus odsuzoval válku, zatímco Machiavelli v ní viděl spíše něco, co do tohoto světa patřilo a čemu se ne vždy dalo vyhnout.

Ve Vladaři byl kladen důraz na to, aby panovník získal vojenskou průpravu a pravidelně absolvoval tělesná cvičení, aby pak byl schopen případně bojovat ve válce.⁶⁵ Tímto názorem se tedy ztotožňoval s myšlením středověkého světa, kde se králové pravidelně zúčastňovali bitev. Oba dva intelektuálové se však shodovali na tom, že vládce by se měl výborně orientovat v dějepisu a zeměpisu. Toto tvrzení je více rozebráno ve Vladaři, kde se píše, že osvojení historie poučí panovníka z chyb a že zeměpisné znalosti jsou zase klíčové k důležité orientaci ve své zemi.⁶⁶ Důraz na tyto dvě vědy patřil také mezi základní znaky renesance, tedy období, ve kterém oba dva učenci žili. Poměrně překvapivé bylo, že Machiavelli ani Erasmus nijak neapelovali na znalost více jazyků.⁶⁷

⁶⁰ N. MACHIAVELLI, Vladař, s. 124.

⁶¹ E. ROTTERDAMSKÝ, Výchova, s. 57 (překlad autora).

⁶² N. MACHIAVELLI, Vladař, s. 74.

⁶³ E. ROTTERDAMSKÝ, Výchova, s. 225.

⁶⁴ N. MACHIAVELLI, Vladař, s. 27-28.

⁶⁵ Tamtéž, s. 108.

⁶⁶ Tamtéž, s. 108, 110.

⁶⁷ Erasmův *„poměr k národním jazykům byl odmítavý, vyzdvihoval dokonalejší vyjadřovací možnosti latiny. Národnostní nebo patriotické cítění mu bylo cizí.“* - M. a M. SVATOŠOVI, Živá tvář, s. 58.

Oba dva autoři ve svých dílech používali zvířecí symboliku. Zatímco Machiavelli tvrdil, že vládce měl být „*bystrý jako liška a silný jako lev*“⁶⁸, Erasmus ho zase přirovnával k včelí královně. Nizozemský učenec obhajoval svou myšlenku argumentem, že včelí královna jako jediná ze včel nemá žihadlo. Nedisponuje tedy žádnou zbraní, kterou by mohla někomu ublížit.⁶⁹ Machiavelli viděl ve lvovi sílu a odvážnost, tedy vlastnosti potřebné k ubránění se nepřítelům, a liška byla zase mazaná či lstivá a takový by měl být vladař také. Erasmovo přirovnání však působí velmi překvapivě a dokonce se dá říci, že i dost naivně a nereálně. Včelí královna představovala absenci jakéhokoli násilí a zrcadlila se v ní autorova touha po míru. Ale panovník nemohl vždy žít v míru, a když bylo třeba bojovat, musel vytasit své zbraně, aby se ubránil. Sám Erasmus navíc přirovnával tyrana, tedy špatný typ vládce, ke lvovi a podobným šelmám, které touží po kořisti.⁷⁰ Je to další důkaz toho, že Machiavelli se díval na politiku prakticky, zatímco Erasmus podléhal ve velké míře křesťanskému ideálu.

Další rozpor probíhal v otázce moudrosti a zbožnosti. Erasmus se ztotožňoval s postojem středověkého světa, kde byly tyto dvě hodnoty velmi vyzdvihovány. Ve Výchově křesťanského vladaře se často opakuje motiv Krista a stále se králi připomíná, že má být moudrý. Machiavelli se však na věc opět trochu díval jinak: „*At' si je shovívavý, lidský, zbožný, upřímný, ale všeho do času. Jakmile vznikne potřeba opaku, nesmí zaváhat.*“⁷¹ Tento italský učenec tedy nepovažoval tyto vlastnosti za špatné, ale varoval, že v některých situacích mohly být na škodu.

Oba dva autoři se také dotýkali problematiky vztahu mezi panovníkem a jeho lidem. Co se týče pomoci sociálně slabé části obyvatel, oba dva vzdělanci se shodovali na tom, že vladař by se o ně měl postarat, ale Erasmus tomu přikládal mnohem větší význam.⁷² Machiavelli poté nepřekvapivě tvrdil, že byl důležitý respekt, z něhož se však neměl vyklubat strach.⁷³ Jeho oponent byl opět jiného názoru, jenž spočíval v tom, že vládce se měl snažit o to, aby ho lid miloval, a že autoritu lze získat pomocí těchto vlastností: „*moudrostí, poctivostí, umírněností, zdrženlivostí a bdělostí*“⁷⁴. Tato představa zase vyvolává známky naivity, protože tyto hodnoty nepůsobí jako ideální nástroje

⁶⁸ N. MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 124.

⁶⁹ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 81.

⁷⁰ Tamtéž, s. 81.

⁷¹ N. MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 125.

⁷² E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 199.

⁷³ N. MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 121.

⁷⁴ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 171 (překlad autora).

vynucující si autoritu. Erasmus v souladu se středověkou mentalitou velmi důsledně odsuzoval tyrana, mezi jehož hlavní přednosti patřila krutost. Ve *Vladaři* je však na tuto vlastnost pohlíženo odlišně: „*A stojí-li vládce sám v čele své armády, pak už vůbec nesmí hledět na to, říká-li se o něm, že je krutý. Bez toho by nikdy neudržel ve vojsku kázeň, jednotu a bojeschopnost.*“⁷⁵ Tato pasáž dokazuje, že Machiavelli krutost za určitých podmínek schvaloval. A v této konkrétní situaci se jedná o dobré fungování armády, nezbytné například pro ochranu obyvatel. Směřoval-li tedy cíl k dobré věci, mohl se použít jakýkoli prostředek.

Velmi důležitým tématem byla také štedrost a rozhazovačnost. Machiavelli tvrdil, že „*panovníkovi nesmí záležet na tom, zda je považován za skrblika, či ne. Až lidé poznají, že díky své hospodárnosti vystačí s vlastními příjmy a ještě z nich dokáže zajistit v případě potřeby, a bez zatěžování lidu, obranu své země, ... svůj názor změní a začnou ho považovat za štedrého.*“⁷⁶ Italský učenec tedy zdůrazňoval, že správný vládce měl rozumně nakládat s královskou pokladnicí a štedrost podle něj nespočívala v tom, kolik peněz král rozdal svým poddaným. Podstatnější bylo zbytečně od nich nevybírat daně a dostatečně zajistit bezpečnost své země. Erasmus se v této otázce s Machiavellim de facto shodoval, protože tvrdil, že „*vladařův majetek se nejlépe rozmnožuje omezováním výdajů, neboť i podle přísloví je nejlepší daní šetrnost.*“⁷⁷ Oba dva vzdělanci tedy upozorňovali na aktuální problém své doby, kdy právě královské rodiny dávaly přednost velmi luxusnímu životnímu stylu. Jako příklad může posloužit tudorovský dvůr za časů krále Jindřicha VIII.⁷⁸

Ve *Výchově křesťanského vladaře* se zdůrazňovaly negativní jevy, typické zejména pro prostředí královského dvora. Nizozemský učenec varoval především před korupcí, cizoložstvím a znehodnocováním měny tím, že se do mincí přimíchávaly méně kvalitní kovy.⁷⁹ Erasmus se tedy stavěl proti hrabivosti a zároveň dokazoval, že měl dobrý přehled o těchto věcech. Dále také kladl důraz na spravedlnost a objektivitu v soudních záležitostech: „*Ani povaha zločinu se nemá posuzovat na základě našich přání, ale jediné na základě spravedlnosti a důstojnosti.*“⁸⁰

⁷⁵ N. MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 121.

⁷⁶ Tamtéž, s. 115-116.

⁷⁷ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 185 (překlad autora).

⁷⁸ A. WEIROVÁ, *Jindřich VIII.*, s. 16, 38-39.

⁷⁹ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 185.

⁸⁰ Tamtéž, s. 203 (překlad autora).

Oba dva učenci se věnovali také problematice králových rádců. Erasmus kladl důraz na to, aby se mladý vladař, jenž ještě postrádal dostatek zkušeností, obklopil moudrými muži, ke kterým se měl chovat uctivě, protože byli starší a rozumnější.⁸¹ Machiavelli o špatných rádcích napsal, že „jsou-li špatní, nestojí ani panovník většinou za nic“⁸², a ještě dodal, že vládce, jenž přenechal přílišnou moc mimořádně schopnému muži, mohl být touto osobou z trůnu svržen. Italský učenec tedy opět viděl situaci realističtěji, když upozornil na negativní stránku příliš schopných rádců.

Velmi důležitým tématem bylo také panovníkovo manželství a jeho chování ke své ženě. Touto otázkou se podrobně zabýval právě Erasmus ve svém drobném spisu nazvaném *Stížnosti ženy na manželství neboli Manželství*, který věnoval roku 1526 anglické královně Kateřině Aragonské, první manželce Jindřicha VIII. Toto dílo bylo napsáno formou rozhovoru dvou žen: Xantippa si stěžovala na chování svého manžela a její přítelkyně Eulálie ji poučovala, jak by se měla chovat, aby její manželství šlo správnou cestou. Toto pojednání vycházelo z Bible, protože se zde zdůrazňovala nadřazenost muže nad svou ženou a zároveň se měl manžel chovat uctivě ke svému „podřízenému“ protějšku.⁸³ Erasmus však tuto problematiku posunul tím, že pokud by nastala situace, kdy jeden z manželů musel ustoupit, tak „se sluší, aby ustoupila žena muži.“⁸⁴

V Erasmově rozhovoru dvou žen se také nachází zajímavá pasáž, kdy Eulálie napomínala svou přítelkyni: „Nech toho nadávání, obyčejně je to naší vinou, když jsou muži zlí.“⁸⁵ Jak už je naznačeno výše, správný vladař by se ke své manželce neměl chovat hrubě, ale když už se tímto způsobem projevoval, byla prý příčinou zlého chování z jeho strany ve většině případů žena. Erasmus, velmi dbající na morálku, také v žádném případě neobhajoval nevěru. Pokud však žena zjistila, že její manžel tráví čas s jinou, radil slavný vzdělanec toto: „Oč rozumněji se zachovala tato žena: zvala tu ženštinu k sobě domů a přivítavěji ji přijímala. Tak přivábila domů bez čarování i manžela. A jestliže někdy obědval s tou ženou mimo dům, poslala tam nějaké přepychovější prostírání s přáním, aby si to příjemně užili.“⁸⁶ V podstatě měla zachovat klidnou hlavu a vše vzít přátelsky

⁸¹ Tamtéž, s. 37.

⁸² N. MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 153, 159.

⁸³ Bible, 1Kor 7, Praha 2009, s. 1450-1451.

⁸⁴ M. a M. SVATOŠOVI, *Živá tvář*, s. 128.

⁸⁵ Tamtéž, s. 138.

⁸⁶ Tamtéž, s. 136.

s nadhledem, aby pak zbytečně nepřilávala olej do ohně. Samozřejmě bylo nutné rozlišovat nevěru ze strany muže a nevěru ze strany ženy. Ačkoli se nejednalo v obou případech o žádný chvályhodný čin, přece jen šlo u mužů o mnohem menší provinění.⁸⁷

Problematikou postavení manželky se zabýval i český humanista Jan Kocín z Kocinétu ve svém spisu *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně* (1585). Ačkoli se toto pojednání vztahuje k ženám z nižší společnosti, nalézají se zde vyjádření, která prakticky platila pro každou ženu. Je tedy jedno, zda šlo o královnu, nebo o selku. Autor tohoto díla napsal, že „*rozumná žena manželu svému všechno činí k libosti ... aneb dobře a ne zle činí jemu po všechny dny života svého, to jest, že taková poslušnost a poddanost, přívětivost a ochotnost Manželky k Manželu.*“⁸⁸ Tato pasáž v podstatě potvrzovala Erasmova slova o nadřazenosti muže nad ženou, která byla ve společnosti zakotvena už velmi dlouho prostřednictvím Bible. Český učenec se také vyjádřil k manželovi: „*Jakož i na druhou stranu o lásce, dobrotivosti, věrnosti a ochraně, kterouž Manžel k Manželce prokazovati má a již jest jí zavázán.*“⁸⁹ Tato informace opět nepředstavovala nic nového a zcela se shodovala s biblickou tradicí.

Erasmus se zabýval i tím, odkud by měla panovnickova manželka pocházet. Tvrdil, že „*je pro stát vskutku nejlepší, když se vladařovy příbuzenské vztahy udržují uvnitř státu. A když už by měly překročit hranice státu, potom nechť se spojují s nejbližšími sousedy ...*“⁹⁰ Tím se vlastně postavil do opozice k tradici, kdy bylo od středověku zcela běžné, že králové uzavírali sňatky s princeznami z cizích zemí, aby tím získali významné spojení ze zahraničí. Když bychom se podívali do českých dějin, shodovalo by se stoprocentně s Erasmovým vyjádřením pouze manželství Jiřího z Poděbrad a Johany z Rožmitálu, protože tento husitský král si vzal ženu z domácího prostředí. Naopak jako nevhodné by se podle této teorie jevilo manželství Anny Lucemburské, dcery Karla IV., a anglického krále Richarda II., protože Anglie a Čechy nebyly „*nejbližšími sousedy*“.

Nizozemský učenec byl navíc velmi skeptický k uzavírání sňatků mezi významnými evropskými dynastiemi: „*Na co však bylo dobré existující příbuzenstvo před pár lety, když skotský král Jakub se svým po zuby ozbrojeným vojskem zaútočil na*

⁸⁷ E. ENNENOVÁ, *Ženy*, s. 145.

⁸⁸ Jan KOCÍN z Kocinétu, *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně*, list 53.

⁸⁹ Tamtéž, list 54.

⁹⁰ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 225.

*Anglii?*⁹¹ Erasmus narážel na to, že anglická princezna Markéta, sestra Jindřicha VIII., se stala manželkou skotského krále Jakuba IV. I přes toto dynastické spojení se vztahy Anglie a Skotska nezlepšily, neboť Jakub vtrhl do Anglie, kde roku 1513 nalezl smrt v bitvě u Floddenu. Podobnou špatnou zkušenost lze dohledat i v českých dějinách. Například Karel IV. provdal svou dceru Kateřinu za rakouského vévodu Rudolfa, jenž proti svému tchánovi stejně nadále intrikoval.

Erasmus o původu manželky krále tvrdil, že „*může pocházet z jakéhokoliv rodu, dostatečnou poctou pro ni bude, že je dobrou manželkou dobrého vladaře.*“⁹² S tímto názorem by se mnoho lidí té doby rozhodně neztotožňovalo. Například Habsburkové si na svém původu velmi zakládali, což navíc dokládá dlouho utajovaný sňatek arcivévody Ferdinanda Tyrolského s Filipínou Welserovou, jež se svému vznešenému manželovi nemohla rodem rovnat.⁹³ V Anglii si však již od středověku někteří panovníci zvolili manželky, které nepocházely z královského rodu. Jednalo se například o Alžbětu Woodvillovou, ženu Eduarda IV., a některé manželky Jindřicha VIII.

Ve Výchově křesťanského vladaře je probíráno také téma sňatků královských dcer. Nizozemský učenec se opět stavěl do protikladu k mnohaletým zvyklostem: „*nedá mi, abych nedodal, jak se svými dcerami nakládají tak nelidsky, když se někdy stává, že jsou poslané do vzdálených krajín k lidem, kteří jsou jim cizí svým jazykem, vzezřením a zvyky ...*“⁹⁴ Opět lze tento argument spojit s konkrétním příkladem z české historie, který už byl zmíněn výše. Císař Karel IV. dojednal sňatek své dcery Anny s budoucím anglickým králem. Česká princezna měla být díky této dohodě vzdálena daleko od domova a žít v prostředí, které se jazykově výrazně odlišovalo od její rodné země. Podle Erasmovy teorie se tedy náš nejslavnější panovník nezachoval ke své dceři vhodně. V případě českých princezen se však nejčastěji stávalo, že byly provdávány do sousedních států jako například do Polska, rakouského vévodství či německých zemí, takže se od svého domova nenacházely daleko. Ještě lze zmínit i sňatkovou politiku Ferdinanda I., jenž postupně provdal své dcery Alžbětu a Kateřinu za polského krále Zikmunda II. Augusta. Tyto princezny v manželství nenalezly štěstí, ale trápení. První jmenovaná zemřela velmi brzy, zatímco druhá byla dokonce vypuzena kvůli obvinění

⁹¹ Tamtéž, s. 229 (překlad autora).

⁹² Tamtéž, s. 227 (překlad autora).

⁹³ V. BŮŽEK, Smrt, s. 223.

⁹⁴ E. ROTTERDAMSKÝ, Výchova, s. 229 (překlad autora).

z neplodnosti.⁹⁵ Nizozemský učenec navíc prohlašoval, „*at' se vladařova sestra vdá za méně vznešeného muže*“⁹⁶. Tím by totiž mohla zůstat ve své vlasti a žít šťastný život a vůbec by nevadilo, že její manžel nepocházel z dostatečně dobrého rodu. Tento argument lze podpořit životním příběhem princezny Marie (1496 – 1533), mladší sestry Jindřicha VIII., jež se stala ženou francouzského krále a po jeho smrti si vzala Charlese Brandona, pouhého anglického šlechtice. Od té doby však žila ve své rodné Anglii, kde se svým novým manželem založila rodinu.

Z výše uvedené analýzy vyplývá, že se v raném novověku stal pohled na ideálního panovníka mnohem problematictější, protože nebyl jednotný. Zatímco ve středověku se na vládce kladly hodnoty jako spravedlnost, zbožnost, mírumilovnost a statečnost, v následujícím věku vznikly spisy o roli králů, které se často rozcházely. Nutno však podotknout, že v mnoha případech, a to zejména v otázce zbožnosti a mírumilovnosti, renesanční myslitelé na středověkou tradici navazovali. V raném novověku se tato problematika prohlubovala tím, že se více upozorňovalo na konkrétní nešvary. Například Erasmus kritizoval korupci a znehodnocování měny. Machiavelli zase zastával velmi netypické názory, jež mnohé současníky samozřejmě šokovaly. Za zmínku stojí krutost, kterou za určitých podmínek italský učenec schvaloval. V kapitolách o anglických a francouzských panovnících bude složitě objasnit, zda konkrétní králové splňovali ideál, nebo se od něj odchylovali, a to z toho důvodu, že pohled na hlavy států se u jednotlivých učenců často lišil, jak je zmíněno výše.

Na závěr je nutné dodat, že Erasmus Rotterdamský a Niccoló Machiavelli měli na své současníky, ale i na pozdější učence obrovský vliv. Například v pamětech francouzského krále Ludvíka XIV. se lze velmi často setkat s politickými názory, jež se shodují s myšlenkami významného italského učence. S tvrzením, že pokud byl cíl, kterého chtěl někdo dosáhnout, dobrý a prospěšný a že vůbec nezáleželo na tom, jaké prostředky se k jeho naplnění využily, se tento mocný monarcha, panující dlouhých 72 let, během nichž vedl mnoho válek, velmi ztotožňoval.⁹⁷

⁹⁵ V. BŮŽEK, Sňatky dcer Ferdinanda I. a Anny Jagellonské, in: V. BŮŽEK - Rostislav SMÍŠEK (edd.), Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii (1526-1740), Praha 2017, s. 223-226.

⁹⁶ E. ROTTERDAMSKÝ, *Výchova*, s. 227 (překlad autora).

⁹⁷ Martin POKORNÝ (ed.), *Ludvík XIV. Paměti krále Slunce. Úvahy pro poučení dauphinovo*, Praha 2007, s. 150.

3. Ideální panovník podle Kosmografie české a dalších českých narativních pramenů

Jak už bylo zmíněno v úvodu, Kosmografie česká velmi vyzdvihovala českého krále Ferdinanda I. Habsburského. Tento fakt potvrzuje následující úryvek: „*O tomto králi bylo by mnoho psáti: totiž o jeho rozumnosti a moudrosti a vtipu ostrosti ... bohobojnosti a pobožnosti, o jeho ustavičné v jídle a pití mírnosti, o ve všem střídmosti, o jeho téměř k víře nepodobné práci a bedlivosti, kterouž o své poddané a jejich potřeby má a vede, o jeho spravedlnosti ... o jeho péče o vdovy a sirotky, o jeho bedlivých a pilných radách, o jeho správnosti v panování, o jeho přemáhání nepřátel svých rozumem i silou ... o jeho pilnosti při vyslychání poddaných v jejich potřebách.*“⁹⁸ Zikmund z Púchova tedy ideálnímu panovníkovi přisuzoval tyto vlastnosti: rozumnost, moudrost, pobožnost, mírnost, střídmost, bedlivost, spravedlnost a pilnost a navíc se měl starat o vdovy a sirotky. Tímto komentářem de facto navazoval na středověké pojetí této problematiky.

Krátkou odbočku je pak nutné udělat k odlišnému pohledu Výchovy křesťanského vladaře a Kosmografie na urozenost. Erasmus rozlišoval tři druhy urozenosti. První typ spočíval v ctnosti a správném chování, druhý zase v poznání věd a třetí a nejméně důležitý právě v původu a bohatství.⁹⁹ Nizozemský učenec tedy snižoval význam urozenosti tím, že poukazoval na jiné hodnoty, a zároveň připouštěl, že na trůnu nemusel sedět jen ten, jehož předci vládli v hluboké minulosti. Zikmund z Púchova však vyzdvihoval starobylost a vznešenost habsburského rodu: „*Rod tohoto Ferdinanda, budoucího císaře římského, uherského a českého krále, pána našeho dědičného, zůstává již časů nynějších na světě ze všech nejstarožitnější, totiž od Noe pošlý, Noe od Adama, Adam pak z Boha.*“¹⁰⁰ Ostatně tomuto popisu se nelze ani divit, neboť Habsburkové si na svém původu velmi zakládali. Zdůrazňování původu rodu sahajícímu až k biblickým počátkům lidstva mohlo symbolizovat její velké sebevědomí a nadřazenost ve střední Evropě.

Kosmografie zdůrazňovala opět na příkladu krále Ferdinanda I., že správný vládce by se měl postarat o mužské následníky: „*z ní Maxmiliána, Ferdinanda a Karla zplodil*“¹⁰¹. Mít tedy tři syny znamenalo zajištění rodu a zemi to mělo přinést bezpečí a

⁹⁸ Kosmografie česká, list 470.

⁹⁹ E. ROTTERDAMSKÝ, Výchova, s. 51.

¹⁰⁰ Kosmografie česká, list 470.

¹⁰¹ Tamtéž.

stabilitu. Je to zároveň také důkaz toho, že i v raném novověku se počítalo jen s mužským panovníkem a ženské potomstvo bylo stále upozaděno, neboť Ferdinand I. se stal otcem mnoha dcer, ale ani jednu v této pasáži Kosmografie nezmiňuje.

Právě za vlády Ferdinanda I. nastoupila reformace, během níž začali katolické církvi konkurovat zejména luteráni a kalvinisté, nezávislí na papeži. O tom se zmiňuje i Kosmografie: „*Protože také na takový způsob a věk nynější místo obecné svaté víry křesťanské jediné a křtu jednoho náleží rozličné sekty falešné a křtové noví mnozí, místo svobod nesvobody, místo pokoje nepokoj a místo života šťastného smrt bídná.*“¹⁰² Zikmund z Púchova se zde jasně stavil na stranu katolictví a propagace této víry patřila mezi priority habsburské dynastie. Problematika vztahu k víře se v raném novověku stávala složitější. Nešlo totiž jednoznačně říci, jaký typ křesťanství měl panovník vyznávat. Záleželo to vždy na konkrétní zemi. Například v habsburských zemích se samozřejmě kladl důraz na katolictví a podobné to bylo i ve Francii, kde žila jen protestantská menšina, známá pod názvem hugenoti. Anglie se však nacházela v jiné situaci. Tato ostrovní země se vymanila z vlivu papeže v první polovině 16. století za vlády Jindřicha VIII., postupně se zde zformovala anglikánská církev a katolíci se ocitli v menšině, jež byla navíc často utlačována. Anglický monarcha od poloviny 30. let stál v čele tamní církve a logicky se na něj v náboženských otázkách kladly jiné požadavky než například na císaře z rodu Habsburků.

Kosmografie se také zabývala tureckou hrozbou, neboť upozorňovala na to, „*jak nás vysoce dotčený král náš snažně před Turkem dědičným nepřítelem brániti a z tyranství jeho vytrhnouti se snaží*“¹⁰³. Tato pasáž jen potvrzuje to, že Habsburkové se potýkali s nebezpečnou rozpínavostí Osmanské říše a ideální habsburský vladař měl úspěšně válčit s Turky, ohrožující křesťanský svět. Pokud by se mu v této válce nedařilo, v očích veřejnosti by samozřejmě klesl a jeho vláda by byla považována za neúspěšnou. Rozhodně se však nemohlo obecně tvrdit, že ideální panovník v raném novověku by měl turecké nebezpečí zneškodnit. Důvod spočíval v tom, že Osmané ohrožovali zejména jihovýchodní a střední Evropu, a proto pro panovníky, vládoucí v Anglii a Francii, rozhodně nebylo prioritou válčit s Turky, neboť jejich vláda nebyla tímto muslimským státem bezprostředně ohrožována.

¹⁰² Tamtéž, list 473.

¹⁰³ Tamtéž.

I Veleslavín, přestože měl velmi blízko k jednotě bratrské, věnoval katolickému králi Ferdinandovi I. velkou pozornost a přisuzoval mu tyto vlastnosti: pobožnost, spravedlnost, milostivost, mírumilovnost, bedlivost, střídmost, vlídnost, přívětivost k chudým, vážnost a moudrost.¹⁰⁴ Slavný nakladatel dokonce vložil českému králi do úst tato slova: „*náleží (prý) dobrému knížeti a králi poctivý život s manželkou vésti*“¹⁰⁵. Takže i v tomto díle se kladl důraz na řádné manželství, které bylo navíc požehnáno mnoha dětmi, jež byly v tomto díle všechny poctivě vypsány a dokonce si u každého z nich čtenáři mohli přečíst krátký popis, obsahující datum narození, titul a v případě dcer i jména jejich manželů.¹⁰⁶

Ve srovnání s Kosmografií českou však tento pramen nevystupoval tolik útočně proti Turkům, ale na druhou stranu připisoval panovníkovi zásluhy na obraně země a jejího obyvatelstva před těmito muslimskými dobyvateli. Slabá reakce na nebezpečí ze strany Osmanské říše měla své logické opodstatnění, neboť Veleslavín zachoval ve svém díle luteránskou interpretaci soudobých dějin, jež považovala za hlavní kámen úrazu náboženské konflikty mezi katolíky a příslušníky nově vzniklých konfesí, čímž se turecká hrozba odsunula do pozadí.¹⁰⁷

Také Bydžovský věnoval velkou pozornost Ferdinandovi I., kterému připisoval tyto ctnosti: pobožnost, spravedlnost, milostivost, vlídnost, bedlivost a střídmost.¹⁰⁸ Ve svých rukopisech rovněž vyzdvihoval vládčův dobrý vztah k manželce, s níž zplodil velký počet potomků, zajišťující pokračování rodu a mír v zemi. Někdejší rektor pražské univerzity tedy s největší pravděpodobností převzal Veleslavínův pohled na tohoto panovníka, neboť se informace o něm v obou dílech velmi shodují. To zřejmě potvrzuje skutečnost, že kronikáři často používali do svých prací texty ze starších spisů.¹⁰⁹ Bydžovský tedy buď mohl vycházet částečně z Veleslavínova díla, nebo oba mohli čerpat ze stejných zdrojů.

Celkově všechny zkoumané narativní prameny vyzdvihovaly na Ferdinandovi tyto čtyři ctnosti: pobožnost, spravedlnost, střídmost a bedlivost. Pobožnost se vztahovala k Bohu a katolické víře, jednomu ze základních pilířů habsburského rodu. Spravedlnost

¹⁰⁴ Dějiny světa, s. 191-192.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 190.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 131-132.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 41.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 105.

¹⁰⁹ M. TOŠNEROVÁ, Kroniky, s. 42.

souvisela s prvořadým postavením vládce, jež stál v čele společenské hierarchie a musel proto dohlížet na to, zda se v jeho zemi nečinilo bezpráví. Střídmost dokazovala, že král ke všemu přistupoval s mírou a zároveň se stal vzorem pro ostatní. Bedlivost připomínala panovníkův smysl pro podporu jeho poddaných, jež ji často potřebovali například kvůli tíživé finanční situaci nebo ochraně před nějakou válečnou hrozbou. Šlo tedy pouze o obecné vlastnosti, které se tradičně přisuzovaly ideálnímu vladaři již po staletí. Z nich samozřejmě nevyplývají informace o tom, jaký ve skutečnosti Ferdinand I. byl.¹¹⁰

České narativní prameny raného novověku tedy kladně líčily habsburskou dynastii, přestože Daniel Adam z Veleslavína choval určité sympatie k jednotě bratrské. Tato skutečnost by se dala vysvětlit tím, že bylo rozumné psát o vládci, v jehož zemi daný spisovatel žil, v tom nejlepším světle. Případná ostrá kritika by totiž mohla vzbudit velkou nelibost ze strany dotčeného krále, jeho potomků či věrných spojenců. Za ideálního vládce si všichni tři čeští učenci shodně zvolili Ferdinanda I., jenž připadal v úvahu jako nejlepší volba, neboť jeho nástupci už nevládli tolik úspěšně. Veleslavín a Bydžovský už totiž Maxmiliána II. nevyzdvíhovali jako jeho otce. Spisy z českého prostředí, zejména Kosmografie česká, poměrně aktivně upozorňovaly na tureckou hrozbu.¹¹¹ Tím se lišily od Machiavelliho, věnujícího se především situaci své rodné Itálie, kde hlavní problém spočíval v politické rozdrobenosti, a Erasma Rotterdamského, jemuž byla nejbližší západní Evropa, kde žil. Nutno podotknout, že oba učenci napsali svá díla v době, kdy ještě Turci nezpůsobili takovou pohromu, jaké se dopustili například v bitvě u Moháče roku 1526.

¹¹⁰ I. CERMAN, Panovník, in: V. BŮŽEK - P. KRÁL (edd.), Člověk, s. 55-56.

¹¹¹ Tomáš RATAJ, České země ve stínu půlměsíce, Praha 2002, s. 16-17.

4. Králové Anglie

Když raně novověcí autoři líčili dění v Anglii v 15. století, popisovali velmi složitou epizodu dějin této země, která se vyznačovala silnou politickou nestabilitou. Již od poloviny 12. století v této zemi vládla cizí dynastie Plantagenetů, mezi jejíž nejslavnější členy patřili králové Richard I. Lví srdce, statečný bojovník a účastník křížové výpravy, a jeho mladší bratr Jan Bezzemek. Na sklonku 14. století skončila vláda mladého anglického krále Richarda II., spřízněného přes svou manželku s rodem Lucemburků, a v průběhu následujících let došlo k rozdělení mocného anglického panovnického domu na dvě větve, Lancastery a Yorky, jejichž vzájemná rivalita o pár desetiletí později přinesla Anglii krvavou domácí válku.¹¹²

V 15. století také nadále pokračovala stoletá válka mezi Anglií a Francií (1336 – 1453), trvající ve skutečnosti o pár roků déle. Tento dlouhodobý konflikt mezi dvěma středověkými královstvími, ve kterém se angažoval i český král Jan Lucemburský, představoval pro ostrovní zemi velkou porážku, ačkoli měli Angličané zpočátku štěstí na své straně a málokdo pochyboval, že svého rivala definitivně nepokoří. Nakonec si na francouzské půdě udrželi moc pouze nad přístavním městem Calais a v Anglii měla následně propuknout další krvavá epizoda, jež se navždy zapsala do dějin ostrovního národa.

V době, kdy skončila stoletá válka, nebyla královská moc v rukou rodu Lancasterů v dobré kondici, a proto se o slovo začali hlásit Yorkové, toužící po koruně anglických králů. V zemi vypukla občanská válka, známá především pod názvem válka růží, neboť oba zneprátelené rody měly ve svém erbu tuto proslulou květinu – Lancasterové v červené barvě, zatímco Yorkové v bílé. Domácí konflikt trval více než třicet let, během nichž bylo několik králů z obou rodů sesazeno a dokonce i zavražděno. Politickou nestabilitu v Anglii odrážely i královské pohřby, jež se v 15. století většinou nemohly pyšnit velkolepostí, neboť nový král logicky neuvažoval o důstojném rozloučení s někým, koho předtím sesadil či ho nechal dokonce zabít.¹¹³

¹¹² Charles William Chadwick OMAN, *The Art of War*, in: Henry Williams Carless DAVIS (ed.), *Medieval England. A new edition of Barnard's Companion to English History*, Oxford 1928, s. 138-140; J. POLIŠENSKÝ, *Dějiny Británie*, s. 66.

¹¹³ Joel BURDEN, Chapter 4. *English Royal Funerals in the Fifteenth Century*, in: Monique CHATENET - Murielle GAUDE-FERRAGU - Gérard SABATIER (edd.), *Princely Funerals in*

Definitivní zlom ve válkách růží přinesl rok 1485, kdy král Richard III. padl v bitvě u Bosworthu a Yorkové díky tomu utrpěli rozhodující porážku. Vítězem občanské války se stal Jindřich Tudor, pocházející z waleského rodu Tudorů a vystupující jako dědic Lancasterů, se kterými byl po své matce spřízněn. Bitva u Bosworthu ale nezískala svou nesmrtelnost jen kvůli tomu, že poté nastoupila na trůn nejslavnější anglická dynastie. Zároveň také představovala velmi důležitý milník v dějinách této ostrovní země, neboť rokem 1485 skončil anglický středověk a éra Tudorovců je již považována za první kapitolu anglických novověkých dějin.¹¹⁴

Celé 16. století patřilo v Anglii Tudorovcům, kteří dokázali ze své země učinit světovou velmoc, jejíž vliv se dostal až do Severní Ameriky. A to i přesto, že měl v té době ostrovní stát dohromady se Skotskem jen pět milionů obyvatel, což bylo v porovnání s Francií či německými zeměmi mnohem méně.¹¹⁵ Za nejvýznamnější panovníky této dynastie jsou považováni Jindřich VIII. a pak především jeho dcera Alžběta I. Zpočátku však neměli situaci jednoduchou, neboť se nemohli pyšnit svým původem, protože někteří jejich předkové vzešli z nemanželského poměru. Tento problém částečně dokázal vyřešit sňatek prvního tudorovského vládce Jindřicha VII. s Alžbětou z Yorku, dcerou krále Eduarda IV.

V tudorovském období také došlo k náboženským rozkolům, jež měly svůj podíl na vzniku svébytné anglikánské církve, nezávislé na papeži. V jejím čele stál pak sám panovník.¹¹⁶ Od 40. let 16. století se začaly vytvářet frakce katolíků a protestantů, které mezi sebou bojovaly o politický vliv. S nástupem nového monarchy navíc docházelo k radikálním změnám v náboženské otázce, protože členové rodu Tudorovců se neklonili ke stejnému vyznání víry. Na závěr je k této dynastii nutné dodat, že slavná tudorovská éra skončila až roku 1603, kdy zemřela královna Alžběta I. Na trůn poté nastoupil skotský král Jakub Stuart, syn popravené Marie Stuartovny, jež byla velkou Alžbětinou sokyní.

Anglické dějiny na přelomu středověku a novověku představovaly dobu plnou zvratů, během nichž se trůn pod mnoha anglickými panovníky silně otřásal. Každý král

Europe 1400-1700. Commemoration, Diplomacy, and Political Propaganda, Turnhout 2021, s. 91, 103.

¹¹⁴ M. HILSKÝ, *Shakespearova Anglie*, s. 21.

¹¹⁵ G. DUBY, *Dějiny Francie*, s. 298. V jiné publikaci lze najít, že Anglie s Walesem měly v roce 1547 přibližně tři miliony obyvatel a v roce 1603 již 4,3 milionu. – David Michael PALLISER, *The Age of Elizabeth. England under the later Tudors 1547 – 1603*, New York 1983, s. 4.

¹¹⁶ Anne MCLAREN, *Political culture in the reign of Elizabeth I. Queen and Commonwealth 1558-1585*, Cambridge 1999, s. 12-17.

čelil jiným výzvám a obtížím. Záleželo však také na jejich schopnostech, dovednostech a inteligenci. V následujících odstavcích proto bude důležité analyzovat informace z pramenů, objasnit pohled na konkrétní panovníky a podle názorů učenců 16. století ukázat, co jednotliví monarchové dělali dobře a co špatně.

Je vhodné začít osobou Richarda II., jenž měl díky svému sňatku s Annou Lucemburskou vazby na české dějiny, a logicky by se tedy dalo očekávat, že by mu české prameny měly věnovat větší pozornost. V Kosmografii české je však o něm stručně napsáno, že „*na místo Edwardovo nejprve vstoupil Richardus Tyrannus.*“¹¹⁷ Ze zápisu vyplývá, že nahradil na trůně svého děda Eduarda III. a následně je mu přisouzeno označení tyran, což představovalo nejhorší hodnocení pro panovníka, neboť tento pojem v sobě skrýval kruté jednání a bezohlednost. Zikmund z Púchova zřejmě znal životní příběh tohoto krále, který ve skutečnosti vykazoval známky šílenství, a to zejména v době po smrti své milované manželky Anny. Jeho život se nakonec uzavřel velmi neslavně, protože byl roku 1399 sesazen a následujícího roku zemřel ve vězení za nejasných okolností.¹¹⁸ Lze tedy vyvodit dva důvody, proč ho Zikmund z Púchova považoval za neúspěšného vládce. Zaprvé šlo o jeho kruté chování, jímž si vysloužil nálepku tyran, a zadruhé se jednalo o ztrátu trůnu. Jeho tragický osud zřejmě působil natolik odpudivě, že autor zřejmě nechtěl zmiňovat jeho vazby na české země.

Po Richardovi se stal anglickým králem Jindřich IV., o kterém Kosmografie česká uvádí pouze jedinou informaci, a to sice tu, že šlo o „*knížete hereffordského*“¹¹⁹. Tento muž se stal prvním králem z lancasterské větve, ale jinak nepatřil mezi významnější anglické panovníky. Zřejmě to byl důvod, proč o něm Zikmund z Púchova více nepsal.

Druhému lancasterskému vládci Jindřichovi V. už Kosmografie věnovala více pozornosti. Šlo totiž o panovníka, „*kterýžto po mnohých válkách, které proti Normanům vedl, dobyv města Rotomágo.*“¹²⁰ Toto francouzské město Angličané získali v roce 1418 v rámci bojů během stoleté války, v níž se tento král úspěšně angažoval. Největšího uznání se však dočkal díky vítězné bitvě u Azincourtu z roku 1415, jejíž význam bývá v odborné literatuře velmi zdůrazňován,¹²¹ avšak Zikmund z Púchova toto střetnutí do

¹¹⁷ Kosmografie česká, list 152.

¹¹⁸ J. POLIŠENSKÝ, Dějiny Británie, s. 63; A. MAUROIS, Dějiny Anglie, s. 154; Robin NEILLANDS, Války růží, Praha 1994, s. 15.

¹¹⁹ Kosmografie česká, list 152.

¹²⁰ Tamtéž. Městem Rotomágo se myslel Rouen.

¹²¹ C. W. C. OMAN, The Art, s. 135-136.

svého vyprávění nepřidal. Machiavelli by určitě považoval tohoto vládce za schopného už kvůli jeho vojenským úspěchům, zatímco Erasmus by na něj zřejmě pohlížel jako na plenitele a tvůrce zbytečného násilí. Každopádně si Jindřich V. zasloužil více prostoru, protože patřil mezi nejvýraznější anglické monarchy. Poslední informace o něm už postrádala jakékoliv pozitivum, neboť se vyjadřovala o tom, že „v Paříži Král Jindřich umřel.“¹²²

Z opačného pohledu bylo nahlíženo na Jindřicha VI., syna a nástupce zesnulého krále. Jeho vláda se stala velmi neúspěšnou, neboť „ztratil Normandii, Kteréz byl Otec jeho dosáhl.“¹²³ Ztráta území poškozovala panovníkovu pověst a rozhodně se nepřihlíželo k tomu, že vládu v zemi nastoupil jako malé dítě. Avšak i v dospělosti se nic nezlepšilo, protože Jindřich VI. vykazoval známky duševní zaostalosti, kvůli kterým nemohl dobře řídit stát.¹²⁴ Kosmografie však králův duševní stav nezmiňovala. Jeho osobnost lze nicméně ztotožnit s negativním typem krále, jímž se rozumí *neužitečný král*. Proto bylo vcelku logické, že ho nakonec sesadil Eduard z Yorku, silnější adept na anglický trůn, jenž ho nechal uvěznit. Pak se však pro potupeného krále objevil záblesk naděje, když ho politická situace opět vynesla na trůn, ale v roce 1471 jeho konkurent „opět Jindřicha jal a v žaláři ho umořil.“¹²⁵ Tento poslední lancasterský král tedy dopadl velmi tragicky a jen potvrzoval fakt, že duševně nemocný člověk nemohl úspěšně vládnout.

Zato Eduard IV., první král z rodu Yorků a kat lancasterské éry, si podle Kosmografie vedl mnohem lépe. Trůn sice jednou ztratil kvůli vzpouře ze strany jeho bývalých spojenců, ale nakonec „dostav od Burgundské pomoci Sestřence své“¹²⁶ a díky tomu se znovu ujal moci. Eduard tedy dokázal navázat kontakty v zahraničí, což patřilo k důležitým rysům vladařovy politiky, a navíc se nikdy nevzdal a snažil se ze všech sil získat ztracené pozice. Dále je zde prezentován jako otec, který „splodil tři syny a dvě dcery.“¹²⁷ Toto tvrzení ale neseďí, protože se ve skutečnosti stal otcem více dcer. Chyba v počtu dívek mohla vyplývat z toho, že ženské potomstvo se nepovažovalo v té době za

¹²² Kosmografie česká, list 152.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ R. NEILLANDS, *Války*, s. 36.

¹²⁵ Kosmografie česká, list 152.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

tolik důležité.¹²⁸ Nic však nemění na tom, že informace o počtu dětí potvrzovala zajištění rodu, patřící mezi základní povinnosti každého krále.

Eduard IV. však zemřel velmi náhle roku 1483 a na jeho místo nastoupil neblaze proslulý Richard III. Zesnulý král však před svým skonem podle textu z Kosmografie svého bratra požádal, aby „*nejstaršímu Synu jeho Království v moc dal. Richardus pak po Smrti Bratra svého, po Království dychtě, kázal Syny jeho pomordovati.*“¹²⁹ Vražda dvou malých princů z Toweru je dodnes obestřena záhadou. Vinu za jejich smrt nesl s největší pravděpodobností jejich strýc.¹³⁰ Kosmografie česká se tedy podobně jako většina pramenů přidala k výčtu negativních komentářů k osobě Richarda III. V očích Erasma Rotterdamského by jistě tento král vypadal jako nemilosrdný tyran, zatímco Machiavelliho myšlenkový svět by mohl mít pro tento čin jisté pochopení, protože vláda dítěte by opět mohla uvrhnout ostrovní zemi do politické nestability a oproti tomu nástup silného dospělého muže by mohl Anglii přinést vzestup. Na posledního vládce z rodu Yorků však žádná skvělá kariéra nečekala, neboť již v roce 1485 „*Richarda v Bitvě zabili.*“¹³¹ Šlo právě o to přelomové střetnutí u Bosworthu, které vyneslo na trůn Tudorovce.

O prvním tudorovském králi Jindřichu VII. se v Kosmografii uvádí dvě historické nepřesnosti. Nejprve je považován za „*Bratra Jindřicha VI.*“¹³² a poté se o něm píše, že byl „*Králem učiněn Léta Páně Tisícího Čtyřstého Sedmdesátého Čtvrtého.*“¹³³ Ve skutečnosti byl po matce synovcem posledního lancasterského krále a trůnu se ujal až roku 1485. Zkreslená informace tedy způsobila, že prvnímu tudorovskému králi částečně vylepšila původ. Dále je zde zmíněno, že „*pojal za Manželku Edwarda Krále prvorozenou Dceru,*“¹³⁴ čímž posílil své postavení. Další informace o tomto panovníkovi Kosmografie neuvádí.

¹²⁸ S touto skutečností se lze setkat i v českých kronikách: „*Léta Páně 1315 ... se narodila panu Janovi, králi českému, hraběti lucemburskému, druhá dcera, Jitka, a při jejím narození se lid znepokojil proto, že se čekalo narození syna. Uvažujíc to matka této dívky, paní královna Eliška, takto přede mnou pravila: „Protože takřka nikdo nemá rád toto dítě, proto je musím já mít ráda tím vřeleji.“* – Zbraslavská kronika, s. 238.

¹²⁹ Kosmografie česká, list 152.

¹³⁰ Podrobněji v odborné literatuře: M. HICKS, Richard III., s. 260-261, 280-282, 294; R. NEILLANDS, Války, s. 164; Jiří KOVAŘÍK, Richard III. Vrah, či oběť?, Třebíč 2003, s. 9, 409-410.

¹³¹ Kosmografie česká, list 152.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

Jindřich VII. by si určitě zasloužil více prostoru, neboť šlo o silnou osobnost, která vyvedla ostrovní zemi z dlouholeté občanské války a přinesla vytoužený mír a politickou stabilitu. První Tudorovec na trůně také dokázal výborně hospodařit s penězi a jako jeden z mála vládců předal svému nástupci plnou královskou pokladnici, což mu ale také vyneslo status skrblika, jenž nebyl moc u svých poddaných oblíben.¹³⁵ Jeho úspornost by však jistě kladně ocenil Machiavelli, zatímco Erasmus by spíše vyčetl vládci nadměrné zdaňování. Navzdory jeho úspěšnému vládnutí se nakonec nestal pro tehdejší kronikáře atraktivním králem zřejmě z toho důvodu, že panoval v době, která se nemohla tolik pyšnit významnými a přelomovými událostmi, a navíc byl posléze zastíněn svým následovníkem a jediným přeživším synem, legendárním Jindřichem VIII.

Jindřichovi VIII. je v Kosmografii české ze všech anglických králů věnována největší pozornost. Tento fakt působí velmi logicky, protože šlo zaprvé o nepřehlédnutelnou a klíčovou osobnost 16. století a zadruhé originální verze Kosmografie vznikla již na sklonku jeho vlády a pozdější překlady byly obstarány v 50. letech, to znamená s krátkým časovým odstupem od jeho smrti. Jindřichovo panování tedy bylo vnímáno jako aktuální téma, které se poměrně silně usadilo v kronikářských záznamech té doby.

Tento monarcha se nejvíce proslavil tím, že se během svého života šestkrát oženil, což samozřejmě vyvolávalo ve společnosti obrovský zájem, a proto i v pramenech jsou jeho manželství často zmiňována. Kosmografie česká uvádí, že „*pojav sobě první Manželku Kateřinu, Dceru Ferdinanda Hispánského a několik Let s ní jsa, do Kláštera ji dal a jiné dvě Pánů Anglických Dcery sobě pojal, jedna mu splodila Syna Edwarda a při porodu umřela, Druhou stíti kázal, nevím z které příčiny, než že ji někteří Cizoložstvem naržkli. Potom pojal sestru Knížete Julického, ale tu také nedlouho miloval.*“¹³⁶ V textu bylo nejprve prohozeno pořadí dvou manželek, neboť až třetí Jindřichova žena Jana Seymourová zemřela po porodu syna Eduarda a již druhá choť Anna Boleynová skončila na popravišti.

Jindřich VIII. je v Kosmografii vyličen jako špatný manžel, jenž jednu ženu opustil, druhou nechal popravit a další „*také nedlouho miloval*“. Tento komentář má tedy dokonce až posměšné vyznění, ačkoli šlo o velice smutnou věc, neboť křesťanský svět

¹³⁵ A. WEIROVÁ, Jindřich VIII., s. 19, 31.

¹³⁶ Kosmografie česká, list 152.

jasně říkal, že manželé by se k sobě měli navzájem chovat uctivě, ale slavný anglický král tuhle posvátnou zásadu silně porušoval.

Mezi základní vlastnosti každého dobrého panovníka měla patřit spravedlnost, která se však u Jindřicha VIII. zřejmě vytratila. Když už totiž Kosmografie uvedla popravu Anny Boleynové, která byla poslána roku 1536 na smrt kvůli tomu, že se dopustila cizoložství, incestu, čarodějnictví a údajně chystala i státní převrat, musel by se také zmínit i soudní proces s touto královnou. Většina jejích současníků sice věřila v její vinu, ale bádání profesionálních historiků přineslo zjištění, že obžaloba Anny Boleynové byla postavena na mnoha falešných obviněních, a dodnes neexistuje žádný přesvědčivý důkaz, který by usvědčoval první popravenou anglickou královnu z výše uvedených zločinů.¹³⁷ Záhada se však vznáší i nad tím, zda Jindřich VIII. uvěřil obviněním, vzneseným nad jeho ženou, či je považoval za záminku k tomu, aby se jí mohl zbavit. Každopádně lze spolehlivě tvrdit, že Anna Boleynová nebyla spravedlivě odsouzena a král, jenž měl ve své zemi zlikvidovat každé bezpráví, v tomto případě naprosto selhal.

V souvislosti s popravami jeho dvou žen lze navíc oprávněně konstatovat, že Jindřich VIII. si zasloužil označení tyran. Za jeho vlády navíc skončily na popravišti další stovky lidí z politických či náboženských důvodů. Často je též zdůrazňována i jeho děsivá proměna z mladého, pohledného a oblíbeného krále v starého, obtloustlého a obávaného tyrana.¹³⁸ Krutost byla tou nejhorší vlastností, kterou mohl vladař mít. Z tohoto pohledu na něj autoři Kosmografie pohlíželi velmi negativně.

V pramenech se také hodně zmiňuje Jindřichův vztah k náboženství. Za jeho vlády totiž došlo ve 30. letech 16. století k odluce od katolické církve a v čele nové anglikánské církve pak stanul sám panovník. Kosmografie česká však jen uvádí, že „*Jindřich zase sobě přivedl a vzal Roční Plat, kterýž jsou Předkové jeho z Náboženství Stolicí Apoštolské dávali.*“¹³⁹ Tím pouze lehce naznačila tento náboženský konflikt, ale do větších podrobností se nepustila. Zikmund z Púchova, jak už bylo řečeno, se vyhýbal událostem, které nezapadaly do jeho katolické koncepce, a proto se zřejmě snažil zamlčet vznik nové církve, jež od té doby stála v opozici vůči katolictví. Další dva české narativní prameny však této problematice věnovaly více prostoru, kdy se shodně vyjadřovaly o tom, že Jindřich VIII. „*do klatby od papeže za příčinou manželky své ... že ji od sebe odstrčil a*

¹³⁷ A. WEIROVÁ, Jindřich VIII., s. 389; Táž, Pád, s. 246-253.

¹³⁸ Táž, Jindřich VIII., s. 15.

¹³⁹ Kosmografie česká, list 152.

*jinou pojal ... sebe samého hlavou církve anglické první po Kristu jmenuje a pod hrdlem zapovídá, aby žádný římskému biskupu nejvyšší moci nepřipisoval.*¹⁴⁰ Autoři těchto spisů tedy o tomto citlivém tématu měli větší odvahu psát. V očích katolického světa samozřejmě došlo k naprostému pochybení a vydání se na špatnou cestu. Paradoxní však na celé věci bylo to, že anglický král sice svůj ostrovní národ zbavil vlivu papeže, ale sám zemřel jako katolík, protože se své staré víry nezřekl. Jemu šlo především o rozvod s Kateřinou Aragonskou, na který papež nepřistoupil.¹⁴¹

Co se týče finanční politiky, i zde se Jindřich dopustil několika pochybení. Například nechal znehodnocovat hodnotu mince, aby rychle zbohatl.¹⁴² Ale že tento krok vedl k poškození ekonomiky země, ho zřejmě tolik netrápilo. Tuto podlou taktiku již odsuzoval právě Erasmus Rotterdamský. Dále se tento anglický vladař choval velmi rozhazovačně a otcovo velké dědictví doslova prohýřil. Na druhou stranu jeho dvůr zářil velkolepostí, která na většinu návštěvníků udělala silný dojem. Jindřich tím navíc úspěšně reprezentoval svou zemi a o tudorovském dvoře se mluvilo daleko za hranicemi Anglie.¹⁴³ Panovníkova reprezentace tedy s sebou nesla výhody i nevýhody. Na jednu stranu vyvolala obrovský obdiv a dojem, na druhou stranu způsobovala finanční zátěž.

Jindřich VIII. působil jako kontroverzní vládce, který i přes mnoho krutých činů dokázal pevně sedět na svém trůnu a k tomu ještě posílit královskou moc. Erasmus Rotterdamský, se kterým si dopisoval a dokonce se s ním i setkal, by určitě nebyl z jeho panování nadšen, kdyby se dožil pozdějších děsivých událostí ze závěrečného období jeho vlády.¹⁴⁴ Zato Machiavelli by jeho vládu mohl hodnotit spíše pozitivně. O skonu Jindřicha VIII. pak shodně Veleslavín s Bydžovským poznamenali, že Jindřich VIII. „*umřel třetího dne ledna, maje věku svého let 56.*“¹⁴⁵ Touto větou kronikáři zaznamenali

¹⁴⁰ Dějiny světa, s. 87; Svět za králů, s. 28.

¹⁴¹ „*Ačkoliv Jindřich VIII. bývá zpravidla označován za otce anglické reformace, nikdy se neodhodlal k radikálnímu rozchodu s Římem a anglická církev si udržela vnější znaky příslušnosti k církvi katolické minimálně do vlády Eduarda VI.*“ – J. MILLER, Propaganda, s. 112.

¹⁴² A. WEIROVÁ, Jindřich VIII., s. 517.

¹⁴³ Tamtéž, s. 39; M. HILSKÝ, Shakespearova Anglie, s. 21-23.

¹⁴⁴ Erasmus Rotterdamský napsal dopis Jindřichovi VIII. v roce 1517, kdy anglický král žil ve spořádaném manželství a kdy se ještě nedostal do konfliktu s papežem. K dopisu dokonce přiložil i svůj spis *Výchova křesťanského vládce*. – M. a. M. SVATOŠOVI, Živá tvář, s. 321. Slavný učenec zemřel až v roce 1536, tedy v době, kdy se teprve začalo projevovat královo velmi kruté chování.

¹⁴⁵ Dějiny světa, s. 131; Svět za králů, s. 65.

panovníkův odchod ze světa v roce 1547, ve skutečnosti však tento Tudorovec zemřel o dvacet pět dní později.

Nejslavnější tudorovský monarcha zplodil pouze tři manželské potomky, kteří ho posléze přežili. Je však zajímavé, že Kosmografie uvádí jen syna Eduarda,¹⁴⁶ zatímco jeho dvě dcery Marie a Alžběta, budoucí významné královny Anglie, v textu nefigurují, ačkoli byly starší než jejich bratr. Potvrzovalo to tedy fakt, že narození královského syna vyvolávalo i v raném novověku velké nadšení, zatímco příchod dcery, nevhodné k vládnutí, představoval nepříjemné zklamání, pokud se ještě v královské rodině nevyskytoval mužský dědic.¹⁴⁷ Také Daniel Adam z Veleslavína věnoval pozornost Eduardovu narození¹⁴⁸ a zároveň nezmínil příchod jeho sester na svět.

Krále Eduarda však nemohli autoři zkoumaných pramenů dostatečně zhodnotit, protože zemřel již roku 1553 v pouhých šestnácti letech a neměl tedy dostatek času se politicky projevit. V českých pramenech se o něm pouze vyskytovala informace, že nebyl obhájcem „*starého náboženství*“¹⁴⁹, čímž se myslela katolická víra. Pak už byl zmíněn v souvislosti se svou smrtí, kdy Daniel Adam z Veleslavína mylně uvedl, že zemřel v jedenácti letech.¹⁵⁰ Oba dva narativní prameny však shodně popsaly, že jeho skonek „*mužský kmen králů anglických zahynul*.“¹⁵¹

Tudorovci sice vymřeli v roce 1553 po meči, ale jejich sláva tím rozhodně nepohasla, neboť v následujícím půl století ostrovnímu národu panovaly dvě poslední tudorovské královny. Po Eduardu VI. sice byla díky intrikám ze strany protestantů prohlášena za královnu Jana Greyová, vzdálená příbuzná slavné anglické dynastie, ale její vláda trvala pouhých devět dní. Dokázala ji totiž sesadit z trůnu Marie Tudorovna, dcera Jindřicha VIII. a jeho první manželky Kateřiny Aragonské, a následujícího roku ji nechala poslat na popraviště, jak to zmiňovaly i české narativní prameny.¹⁵² Ve druhé

¹⁴⁶ Kosmografie česká, list 152.

¹⁴⁷ Sám Jindřich VIII. se mnoho let trápil tím, že se od svých prvních dvou manželek nedočkal zdravého syna, a proto ho velmi potěšilo Eduardovo narození z manželství s Janou Seymourovou. - A. WEIROVÁ, Jindřich VIII., s. 232, 361, 417.

¹⁴⁸ Dějiny světa, s. 97.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 141; Svět za králů, s. 77.

¹⁵⁰ Dějiny světa, s. 141.

¹⁵¹ Tamtéž; Svět za králů, s. 76.

¹⁵² „*Johanna, že se království ujímati chtěla, sřata*.“ - Dějiny světa, s. 143; Svět za králů, s. 78. Oba dva prameny se o této události vyjadřují naprosto totožně.

polovině 16. století tedy v Anglii vládly ženy, které to neměly vůbec jednoduché, protože v myslích lidí stále koloval názor, že se „ženy k vládnutí nehodí.“¹⁵³

Marie I. jako katolička poměrně pevně spojila svou politiku s rodem Habsburků, když si v roce 1554 vzala za manžela prince Filipa, syna císaře a španělského krále Karla V. Ve své zemi navíc přivedla své poddané opět pod římské papežství, což muselo vzbudit u českých katolíků značné sympatie. Svou víru však hájila velmi tvrdě a během její vlády skončilo mnoho protestantů na hranici. Tyto události jí posléze vynesly nelichotivé přídvisko Krvavá Marie. Sám Bydžovský ve svých spisech zmínil, že bylo „v Anglii přes osm set lidí rozličnými smrtmi za příčinou náboženství utraceno. Upáleno několik biskupů.“¹⁵⁴ Zajímavé je, že přímo k těmto činům neuvedl královnino jméno. Zřejmě si český učenec uvědomoval, že obvinění příbuzné Habsburků z krutého chování bylo riskantním krokem. Daniel Adam z Veleslavína, jemuž jako stoupenci jednoty bratrské musela fanatická katolička ležet v žaludku, se raději k těmto tvrdým činům nevyjadřoval, aby zachoval svému dílu v otázkách víry neutrální postoj.

Kromě jejího manželství a silného vztahu ke katolictví české prameny uváděly Marii I. v souvislosti s její smrtí. Veleslavín s Bydžovským o ní shodně napsali, že zemřela 17. listopadu 1558 jako „krále Filipa Hispánského manželka“¹⁵⁵, čímž se naposledy zmínily její vazby na rod Habsburků. Její pětiletá vláda se logicky dala považovat za neúspěšnou, protože si krutým upalováním lidí získala velkou nepopularitu.¹⁵⁶ Navíc byla vtažena i do války proti Francii, díky čemuž ztratila přístav Calais, poslední anglickou državu na kontinentu.¹⁵⁷ Ztráta území i zde představovala vojenské neúspěchy vladaře. Nedokázala ani zajistit Anglii dědice, jen se mylně domnívala, že byla těhotná. Její manželství navíc trpělo tím, že Filip se většinou zdržoval na kontinentě. Trvalé odloučení královského páru tedy působilo dojmem, že jejich svazek nebyl plnohodnotný. Manželské pouto s cizincem také znamenalo prohloubení královniny neoblíbenosti.¹⁵⁸ Marie nakonec zanechala ostrovní zemi v žalostném stavu a negativní názory na panování žen tím určitě nezměnila.

¹⁵³ A. WEIROVÁ, Pád, s. 29.

¹⁵⁴ Svět za králů, s. 79-80.

¹⁵⁵ Dějiny světa, s. 150; Svět za králů, s. 86.

¹⁵⁶ A. WEIROVÁ, Děti Anglie, Praha 2001, s. 354-355; M. HILSKÝ, Shakespearova Anglie, s. 38.

¹⁵⁷ A. WEIROVÁ, Děti, s. 413; M. D. PALLISER, The Age, s. 16.

¹⁵⁸ James A. SHARPE, Early modern England. A social history 1550-1760, London 2011, s. 8.

Po Mariině smrti „*na její místo hned 26. dne téhož měsíce volena za královnu Alžběta, sestra její, krále Heinricha VIII. dcera, a ta opět proměnu náboženství učinila, zrušivši to všecko, což před ní královna Maria nařídila.*“¹⁵⁹ Poslední tudorovská královna se tedy chopila moci a jako protestantka musela čelit sílícímu tlaku katolické Evropy, která ji považovala za kacírku.¹⁶⁰ V souvislosti s náboženstvím se Bydžovský zmiňoval o tom, že Alžběta I. „*na potupu a zlehčení večere Páně na mši svaté komedii strojiti a jednoho člověka z lidu obecního v roucho a ornát kněžský připraviti a obléci dala.*“¹⁶¹ Takže katolíkům tato žena opravdu velmi vadila a výše citovaný komentář ji osočoval z neúcty.

Další věcí, která pro královnu znamenala závažný problém, se stala otázka jejího původu. Když totiž Anna Boleynová, Alžbětina matka, skončila na popravišti, její postavení se velmi zhoršilo, neboť byla prohlášena za nemanželskou, čímž prakticky ztratila nárok na trůn. Speciálně Habsburkům navíc mohl být trnem v oku fakt, že její matka nahradila na postu královny Kateřinu Aragonskou, matku Marie Tudorovny a tetu Karla V. a Ferdinanda I. Poslední tudorovská vládkyně se navíc nikdy neprovdala, čímž velmi překvapila tehdejší společnost, protože se neočekávalo, že by pouhá a slabá žena dokázala sama řídit stát, a navíc Alžběta podle dobových zvyklostí měla v řádném manželství zplodit potomky a zajistit zemi dědici. Namísto toho si během svého poměrně dlouhého života našla několik milenců, ačkoli není známo, zda s nimi udržovala intimní poměr. Svého posledního milence, lorda Essexu, jenž byl mladší o třicet let, nechala kvůli jeho intrikám popravit.¹⁶² Nejistá otázka sňatku však patřila ke královnině chytré politice, díky níž pouhými sliby potenciální adepty na ženicha udržovala v nejistotě. K Alžbětiným přednostem se řadilo i jazykové nadání, neboť ovládala kromě angličtiny ještě francouzštinu, italštinu, latinu a řečtinu¹⁶³ a řadila se k nejvzdělanějším ženám 16. století. Přesto však české narativní prameny její vzdělanost vůbec nezmiňují.

Zřejmě kvůli negativnímu vztahu katolického prostředí k Alžbětě I. se o ní v českých pramenech uvádí velmi málo informací. Daniel Adam z Velešlavína se o anglické vládkyni vyjádřil jen jednou, když nastoupila na trůn, zatímco Bydžovský přece

¹⁵⁹ Dějiny světa, s. 150; Svět za králů, s. 86.

¹⁶⁰ M. HILSKÝ, Shakespearova Anglie, s. 42.

¹⁶¹ Svět za králů, s. 200-201.

¹⁶² Lytton STRACHEY, Elizabeth and Essex, London 1943, s. 147-155; J. A. SHARPE, Early modern England, s. 13-14.

¹⁶³ Lawrence STONE, The family, sex and marriage in England 1500-1800, London 1990, s. 142.

jen připojil více komentářů. Pozornost věnoval zejména mezinárodní politice, kdy zmínil věznění a popravu Marie Stuartovny, sesazené skotské královny, jež skončila v anglickém zajetí.¹⁶⁴ Její násilná smrt vyvolala u katolíků velkou vlnu pobouření a popravenou vládkyni začali považovat za mučednici.¹⁶⁵

Bydžovský dále zmiňoval vztahy se Španělskem, se kterým byla Anglie několik let v konfliktu. Jedním z důvodů sváru se stal fakt, že Alžběta tolerovala přepadávání španělských lodí anglickými piráty.¹⁶⁶ Nesváry vyvrcholily roku 1588, kdy byla svedena bitva „na moři mezi armádou Filipa, krále hispánského, z jedné a Alžběty, královny anglické, z druhé strany, mezi městy Kales a Dover. O té pamět jest čerstvá a spisové nejedni vůbec vydáni.“¹⁶⁷ Velmi pozoruhodné je, že český učenec sice napsal, že bitva u Gravelines vyvolala obrovský ohlas, ale vůbec nevedl, jak toto střetnutí dopadlo. Protože však zvítězila Alžběta I., lze logicky předpokládat, že Bydžovský raději výsledek nezmínil, aby tím poraženého Filipa II., člena habsburské dynastie, neponížil. Touto bitvou navíc Alžběta výrazně posílila své postavení nejen v domácím prostředí, ale i mezinárodní politice. Tento fakt dokládá i skutečnost, že dvorní slavnosti na počest panenské královny nabyly na mnohem větším významu.¹⁶⁸

Vláda poslední tudorovské panovnice tedy musí být považována za velmi úspěšnou. Vedla si skvěle po vojenské stránce a dokázala statečně čelit i katolickým nepřátelům. Alžběta se stala známou i díky své vzdělanosti a za jejího panování došlo k rozvoji kultury a literatury, na kterém měl hlavní podíl světoznámý spisovatel William Shakespeare. Jedné z největších žen světové historie by se však dalo vytknout, že především kvůli válečným operacím svou zemi poměrně hodně zadlužila.¹⁶⁹ Celkový dojem z panování poslední Tudorovny ale zůstal velmi pozitivní. Velký problém však pro královnu představovala otázka nástupnictví. Nemohla totiž sama dát zemi dědice, jelikož se nikdy neprovdala, jak už bylo zmíněno. Proto, když Alžběta I. v roce 1603 zemřela, tudorovské období navždy skončilo.

¹⁶⁴ Svět za králů, s. 206.

¹⁶⁵ M. HILSKÝ, Shakespearova Anglie, s. 53.

¹⁶⁶ A. BEJBLÍK, Život, s. 83-92.

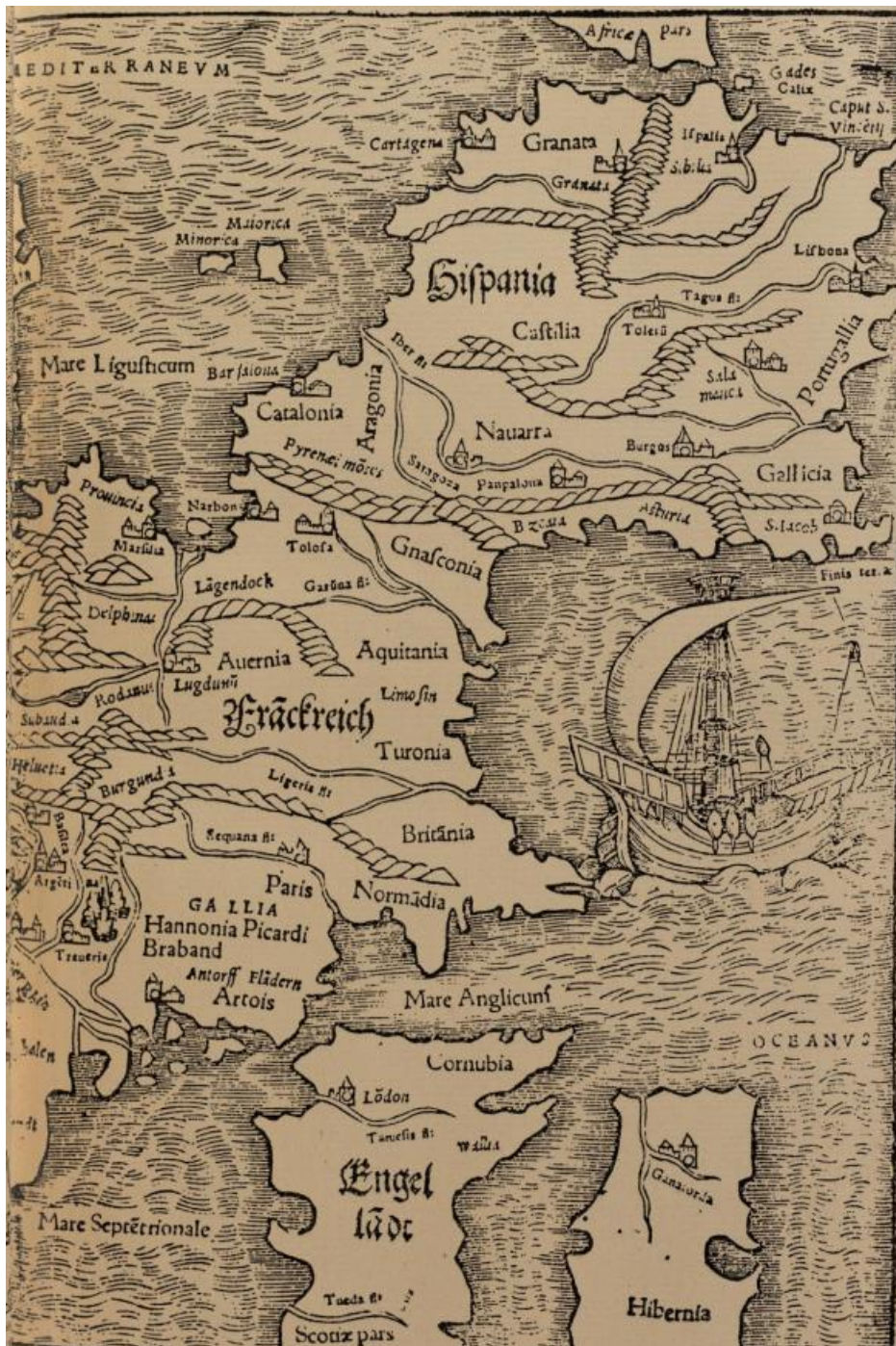
¹⁶⁷ Svět za králů, s. 206.

¹⁶⁸ J. MILLER, Propaganda, s. 170.

¹⁶⁹ Týž, Odložený zrod Leviatana, s. 55-57.

Na závěr této kapitoly je důležité zmínit výpis anglických králů, nacházející se v latinské verzi Kosmografie.¹⁷⁰ Jde o chronologický záznam jednotlivých panovníků, kteří jsou pro větší přehlednost označeni čísly. Při bližším zkoumání tohoto schématu lze narazit na několik zvláštních situací. Nejprve mohou čtenáře zmást králové se jménem Eduard. Například Eduard IV. zde vystupuje jako Eduard VII. Autoři Kosmografie totiž číslovali anglické krále jinak, než je dnes zvykem. Započítávali právě i raně středověké krále, jako byl například Eduard Vyznavač. Další zarážející věcí je fakt, že ve výpisu zcela chybí Richard II., jenž by měl správně figurovat mezi Eduardem III. a Jindřichem IV., tedy panovníky s čísly 7 a 8. Důvod neuvedení tohoto vladaře mohl spočívat v tom, že už v kapitole o králích Anglie ho Kosmografie označila za tyrana. Posledním zajímavým postřehem je nezvyklé uvedení Richarda III., který zde jako jediný z monarchů nedostal své číslo, ale figuruje pod jménem svého bratra Eduarda IV. Autoři Kosmografie tím zřejmě dali najevo, že neuznávali Richarda za krále, nýbrž pouze za uzurpátora, a přiklonili se tedy k negativnímu pohledu na tuto kontroverzní postavu anglických dějin.

¹⁷⁰ *Cosmographia universalis*, s. 48. V této práci obr. 2.

Obr. 1: Mapa západní Evropy v německé verzi Kosmografie z roku 1544.¹⁷¹

¹⁷¹ Cosmographia, s. 30. Stejná mapa, ale s latinskými názvy, se nachází i v latinské verzi Kosmografie z roku 1550. – Cosmographia universalis, s. 39. Mapa je zajímavá tím, že Anglie s Irskem je zakreslena na jihu, zatímco Španělsko se nachází na severu. Tvary jednotlivých zemí navíc neodpovídají skutečné podobě, jak ji známe dnes, protože v té době ještě neexistovaly mechanismy, které by je dokázaly přesně určit.

Obr. 2: Výpis anglických králů z latinské verze Kosmografie z roku 1550.¹⁷²

¹⁷² Cosmographia universalis, s. 48.

5. Králové Francie

Francie v 15. a 16. století zažívala velmi proměnlivé období.¹⁷³ Tento mocný západoevropský stát se dostal do svízelné situace již ve 30. letech 14. století, kdy vypukla stoletá válka, kterou záhy následovala krutá epidemie moru, jež si také vyžádala mnoho lidských obětí. Situace se na chvíli uklidnila ve druhé polovině 14. století, ale po roce 1400 opět udeřili Angličané, toužící po podmanění nepřátelského státu. Výraznou osobností této doby se stala Johanka z Arku, statečná bojovnice, která sice byla v roce 1431 upálena, ale její vojenské úspěchy a odvaha významně přispěly k francouzskému vítězství v této mnohaleté válce.

Po stoleté válce, která skončila definitivně smlouvou z Picquigny z roku 1475,¹⁷⁴ se Francie dostala opět na výsluní evropské politiky. V čele země stanuli silní králové, jež vládli v polovině 16. století asi patnácti až osmnácti milionům Francouzů, národu, který byl v té době nejpočetnějším v Evropě.¹⁷⁵ V této době se podařilo také dokončit sjednocení země, neboť v roce 1557 Angličané ztratili přístav Calais, svou poslední državu na kontinentu. Francouzské sebevědomí se následně projevilo v zahraniční expanzi do Itálie, která propukla po smrti neapolského krále v roce 1494. Zde se Francouzi střetli se zájmy Španělů, kteří také toužili po italských územích. Italské války trvaly několik desítek let a Francie dokázala vybojovat několik významných vítězství, ale na druhou stranu utrpěla i mnoho zdrcujících porážek. Dlouholetý konflikt ukončila až smlouva z Cateau-Cambrésis z roku 1559, znamenající pro Francouze ústup z Itálie.¹⁷⁶

Rok 1559 znamenal pro západoevropskou zemi důležitý milník, neboť v důsledku neúspěšného angažování na Apeninském poloostrově došlo k úpadku mezinárodní prestiže Francie,¹⁷⁷ jež byla zatlačována do pozadí vzrůstajícím vlivem Španělska, kde vládli Karel V. a Filip II., mocní králové z habsburského rodu. Ve Francii poté vypukly náboženské neboli občanské války, které ještě více podkopávaly stabilitu a vážnost země. Nepokoje spočívaly v náboženském rozkolu, kdy už od 20. let do země přicházely myšlenky reformace. Ve Francii se utvořila nová skupina takzvaných hugenotů, tedy protestantů žijících v této zemi. První masakr protestantů nastal v roce 1562, kdy začala

¹⁷³ G. DUBY, Dějiny Francie, s. 247.

¹⁷⁴ M. FERRO, Dějiny Francie, s. 67; A. MAUROIS, Dějiny Francie, s. 83.

¹⁷⁵ G. DUBY, Dějiny Francie, s. 298.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 292-293.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 291.

první náboženská válka.¹⁷⁸ Nejvýraznější událostí této temné kapitoly francouzských dějin se stala bezesporu bartolomějská noc, během níž v Paříži v srpnu 1572 přišlo několik tisíc hugenotů násilně o život.¹⁷⁹ Královský rod Valois i vlivem této události začínal ztrácet důvěru obyvatel a jeho panování skončilo v roce 1589 zavražděním Jindřicha III., tedy posledního vládce této dynastie. Francouzské koruny se po dalších bojích ujal protestant Jindřich IV., jenž poprvé přivedl na trůn rod Bourbonů. Nový král konvertoval ke katolictví a ukončil náboženské války ediktem nantským z roku 1598, kterým usiloval o mírové soužití obou konfesí.¹⁸⁰

V Kosmografii české, ale i v německé a latinské verzi, se o jednotlivých francouzských panovnících nachází překvapivě málo informací. Většina z nich je pouze zmíněna jménem a jen výjimečně se u některého krále vyskytuje krátký komentář. Jedná se tedy o rozdílnou situaci v porovnání s popisy anglických vladařů, o kterých se čtenáři dozvěděli mnohem více zpráv. Otázka, proč je vznešeným představitelům této slavné a bohaté země věnováno minimum pozornosti, stojí za pečlivé zamyšlení. Důvod by mohl spočívat v tom, co ve svém díle koneckonců naznačil i slavný francouzský historik Georges Duby, jenž napsal, že Francie získala v 16. století „*nového dědičného nepřítele*“ v podobě habsburské dynastie.¹⁸¹ A protože právě Kosmografie česká v podání Zikmunda z Púchova, která byla dedikována Ferdinandu I. Habsburskému, vyzdvihovala tento středoevropský rod a snažila se vynechávat svízelné události, dalo se logicky očekávat, že raději o nepřátelské straně spíše pomlčí i přesto, že mnozí francouzští vládci by si díky svým úspěchům zasloužili více prostoru.

První francouzský král, jehož vláda spadala do 15. století, se jmenoval Karel VI. Tento panovník měl příbuzenské vazby na římského císaře a českého krále Karla IV. Jeho babička Jitka byla totiž sestrou tohoto nejslavnějšího českého panovníka. Zikmund z Púchova bohužel sblížení dynastie Valois s rodem Lucemburků nezmínil a celkově o Karlu VI. nepřipojil žádné informace. Tento vládce se proslavil tím, že ztratil v roce 1392 rozum¹⁸² a zbytek jeho života poznamenala jeho duševní nemoc.¹⁸³ Karel VI. kvůli ní

¹⁷⁸ M. FERRO, Dějiny Francie, s. 100.

¹⁷⁹ Arlette JOUANNOVÁ, Bartolomějská noc. Zločin v zájmu státu. 24. srpen 1572, Praha 2010, s. 7.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 283-288.

¹⁸¹ G. DUBY, Dějiny Francie, s. 293.

¹⁸² H. MÜLLER, Karel VI., in: J. EHLERS – H. MÜLLER – B. SCHNEIDMÜLLER (edd.), Francouzští králové, s. 285.

¹⁸³ G. DUBY, Dějiny Francie, s. 260.

nemohl dobře vykonávat vladařské povinnosti a královská moc proto začala upadat. A to ještě v době, kdy energický anglický panovník Jindřich V. podnikl nebezpečnou ofenzívu do Francie. Tento duševně nemocný král podobně jako Jindřich VI. v Anglii tedy spadl do kategorie neužitečného krále, jenž svou zemi nedokázal řídit, a jeho panování představovalo velké riziko.

Karlovi VII., synovi předchozího krále, jenž vládl Francii v letech 1422 až 1461, se také nedostalo v Kosmografii a v dalších narativních pramenech téměř žádné pozornosti, ačkoliv si ji rozhodně zasloužil. Za jeho vlády totiž došlo k obratu ve stoleté válce, kterou Francie nakonec vyhrála, a samotný král se vyznamenal jako statečný bojovník.¹⁸⁴ Současní historici ho vnímají velmi pozitivně kvůli tomu, že opět posílil královskou moc a „učinil Francii velikou“¹⁸⁵. V dobových pramenech se však zdůrazňovaly především jeho negativní rysy, různí kronikáři ho označovali za uzavřeného, nedůvěřivého, vychytralého a lstivého.¹⁸⁶ Jeho úspěchy se též nehodily do prohabsbursky orientované Kosmografie, jež zřejmě pracovala právě s tím, že francouzský královský rod a Habsburkové mezi sebou neměli dobré vztahy. Proto ho pouze zmínila, ale nepřiznala mu jeho zásluhy.

Další francouzský král Ludvík XI., panující v letech 1461 až 1483, je vnímán velice rozporuplně. Francouzský historik G. Duby ho charakterizoval jako egoistu a lakomce ošklivého vzhledu, ale na druhou stranu vyzdvihoval jeho vzdělanost, pracovitost a časté cestování po Francii. Přirovnal ho dokonce k Machiavelliho Vladaři, podle něhož nemusel panovník nutně splňovat všechny důležité vlastnosti, ale zásadní bylo, že si Ludvík vydobyl silnou autoritu.¹⁸⁷ Machiavelli totiž hlásal, že vládce má být spíše respektovaný než oblíbený. Ludvíkova vláda se navíc dala považovat za úspěšnou, protože území francouzského království se rozrostlo do té doby o autonomní oblasti.¹⁸⁸ Za jeho panování se však poprvé objevil habsburský konkurent, císařův syn Maxmilián, který si vzal v roce 1477 burgundskou dědičku Marii, „po níž také mocného Knížectví

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 269.

¹⁸⁵ J. MÜLLER, Karel VII., in: J. EHLERS - H. MÜLLER - B. SCHNEIDMÜLLER (edd.), *Francouzští králové*, s. 316.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 303-304.

¹⁸⁷ G. DUBY, *Dějiny Francie*, s. 270.

¹⁸⁸ „Smrti krále Reného v roce 1480 a hraběte Karla z Maine v následujícím roce zdědil král vévodství Anjou a Bar, hrabství Maine a prakticky samostatné hrabství Provence, formálně náležející Svaté říši římské.“ – Holger KRUSE, Ludvík XI., in: J. EHLERS - H. MÜLLER - B. SCHNEIDMÜLLER (edd.), *Francouzští králové*, s. 337.

*burgundského dosáhl a tudy jméno a dům rakouský vysoce zvelebil, proved mnoho slavných a chvalitebných skutků pro zachování a obranu těch zemí proti útokům krále franského.*¹⁸⁹ Z Veleslavínova komentáře je velmi zřetelná zaujatost pro habsburský rod, což dokazuje i fakt, že autor neuvedl ani Ludvíkovo jméno, čímž zřejmě chtěl umenšit jeho význam.

Karel VIII., vládnoucí v letech 1483 až 1498, nastoupil na trůn jako nezletilý, a proto zemi řídila v prvních letech jeho vlády starší sestra Anna se svým manželem. Když však tento panovník dospěl, začal se více projevovat. Stal se velkým rivalem Habsburků, se kterými se dostal několikrát do sváru. Spory se nejprve týkaly otázky Burgundska a především sňatku s Annou Bretaňskou, která se nejprve provdala za Maxmiliána Habsburského, jenž však nebyl na svatbě osobně přítomen, nýbrž zastoupen zplnomocněncem. Manželství nakonec bylo anulováno a Anna si vzala vzápětí Karla VIII.¹⁹⁰

Hlavní událostí Karlovy vlády se ale stala francouzská expanze do Itálie, od které krále odrazovali dokonce jeho nejbližší a i historici tento akt vnímají velmi rozporupně.¹⁹¹ V díle Daniela Adama z Veleslavína se nachází zajímavý zápis o tomto vojenském vpádu. Slavný nakladatel zaznamenal, že „*král franský Karel přijímám Gibbosus, tj. hrbovatý, vtrhl s vojskem do Vlach a opanoval království Neapulské.*“¹⁹² Přízvisko, použité v textu, pravděpodobně mělo francouzského krále před čtenáři zesměšnit. Dále Veleslavín zmínil, že byli Francouzi z Itálie za přispění císaře Maxmiliána vyhnáni,¹⁹³ čímž utrpěl Karel VIII. úplnou potupu.¹⁹⁴ Nakonec zemřel v roce 1498 velmi mladý, aniž by po sobě zanechal dědice. Tento panovník je tedy v pramenech vykreslen negativně a podobné stanovisko se o něm nachází i v odborné literatuře, která ho líčí jako nevyzrálého muže, jenž dával přednost zábavě a lovu před vladařskými povinnostmi.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Dějiny světa, s. 61. Z odborné literatury pak Martyn RADY, Habsburkové. Vzestup a pád světové velmoci, Praha 2021, s. 67-78.

¹⁹⁰ Neihard BULST, Karel VIII., in: J. EHLERS - H. MÜLLER - B. SCHNEIDMÜLLER, Francouzští králové, s. 347-348.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 343, 352-353.

¹⁹² Dějiny světa, s. 63.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ O vpádu do Itálie se zmiňuje i Kosmografie česká, kde se uvádí také potupné vyhnání Karla VIII. z Apeninského poloostrova. - Kosmografie česká, list 217.

¹⁹⁵ N. BULST, Karel VIII., s. 357.

Ludvíka XII., vládnoucího v letech 1498 až 1514, označila Kosmografie jako „*Kníže Aureliánské*“¹⁹⁶. Jeho panování navazovalo na politiku předchozího krále, protože se pokračovalo v bojích na italském území. Především mu šlo o milánské vévodství, které si nárokoval skrz svou babičku Valentinu Viscontiovou.¹⁹⁷ Tyto dědické nároky jsou přehledně vyjádřeny i v rodokmenu, který Kosmografie česká nezvykle převzala z latinské verze.¹⁹⁸ Ludvík si však na Apeninském poloostrově nevedl moc dobře, což potvrzuje samotný Machiavelli, jenž francouzského panovníka nekritizoval za to, že vtrhl do jeho rodné země, ale upozorňoval na jeho chyby, zapříčiňující francouzský neúspěch.¹⁹⁹ Ludvík XII. se tedy nejevil jako schopný vojevůdce a některé prameny ho dokonce považovaly za nevýrazného a mdlého, na druhou stranu se vyzdvihovalo jeho rozumné zacházení s penězi a za jeho vlády zažívala země hospodářský rozkvět.²⁰⁰ V českých narativních pramenech však Ludvík zvyrazňován nebyl.

Františkovi I., jehož poměrně dlouhá vláda probíhala v letech 1515 až 1547, Kosmografie česká věnovala, podobně jako Jindřichovi VIII. v Anglii, největší pozornost. Napsala o něm, že „*František hrabě Engolezmské, kterýž věku našeho Kraloval a mnohé Války proti Karlovi Králi Hispánskému a Císaři Římskému vedl.*“²⁰¹ Komentář tedy jasně vyjadřuje rivalitu mezi francouzským králem a španělským Habsburkem. Největšího prostoru se však tomuto vladaři dostalo v poměrně rozsáhlé kapitole o italských válkách, kterými se Kosmografie podrobně zabývala. František se stejně jako jeho předchůdci aktivně angažoval na Apeninském poloostrově, kde dosahoval střídavých úspěchů. Zikmund z Púchova však vyzdvihoval zejména jeho prohry a z jeho líčení vyplývá snaha o co největší ponížení tohoto krále. Nejdříve se o něm napsalo, že po jednom z bojů „*s velikou hanbou a škodou z Itálie pryč se vybrati a domů zase táhnouti musel.*“²⁰² Poté je zde zachycena i slavná bitva u Pavie z roku 1525, kde francouzský král

¹⁹⁶ Kosmografie česká, list 186. Jednalo se o titul vévody z Orléans, jenž nosili příbuzní členů dynastie Valois. Ludvík XII. se stal prvním a posledním panovníkem z dynastie Valois-Orléans.

¹⁹⁷ M. FERRO, *Dějiny Francie*, s. 95-96; N. BULST, Ludvík XII., in: P. C. HARTMANN (ed.), *Francouzští králové a císaři*, s. 26.

¹⁹⁸ Kosmografie česká, list 218; *Cosmographia universalis*, s. 171.

¹⁹⁹ „*Ludvík se tedy dopustil těchto pěti chyb: zničil menší vládcy, posílil v Itálii moc už tak dost silného pána, přivedl sem silného cizince, neusadil se zde ani sem neposlal kolonisty.*“ – N. MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 38.

²⁰⁰ N. BULST, Ludvík XII., s. 25, 49.

²⁰¹ Kosmografie česká, list 186. Nový král, který byl vzdáleným příbuzným dynastie Valois, nosil do nástupu na trůn titul hraběte z Angoulême a stal se prvním králem z dynastie Valois-Angoulême.

²⁰² Tamtéž, list 220.

osobně bojoval a „*Kůň jeho sa těžce raněn, on sám z něho spadl a tu od pěti Vojáků Císařských jat jest, kterýž ho ještě neznali, ale on se jim sám oznámil.*“²⁰³ Františka tento komentář potupil v několika ohledech. Zaprvé byl v bitvě zajat, místo toho aby hrdinsky padl v boji, a zadruhé musel prostým vojákům sdělit, že on je králem. Tím byla v podstatě snížena hodnota jeho královského majestátu. Karel V. měl tedy svého rivala v hrsti a potupa zajatého vládce se nadále stupňovala, když se v textu objevuje informace o tom, že František se během svého vězení „*velice zarmoutil, že v těžkou nemoc z toho upadl. A kdyby byl Císař nemocného nenavštívil a o budoucím jeho vysvobození trochu mu dobrého nedal, byl by steskem neumřel.*“²⁰⁴ Francouzský král je zde vykreslen jako slaboch, kterého musel utěšit samotný císař. Tím se dovršila jeho naprostá potupa, ale František se nakonec pomocí diplomacie ze španělského vězení dostal.²⁰⁵

Jiné české narativní prameny už se o tomto králi vyjadřovaly spíše neutrálně. Například Daniel Adam z Veleslavína jen prostě konstatoval, že František byl u Pavie zajat, a neuváděl nějaké ponižující věci v průběhu vladařova věznění.²⁰⁶ Další roky se poté střídavě vezly ve znamení válek a míru. Nejdůležitějším vojenským konfliktem se stal v roce 1544 vpád císaře Karla V. a anglického krále Jindřicha VIII. do Francie, kdy se francouzský panovník opět ocitl pod velkým tlakem.²⁰⁷ Nejzajímavěji však působí zmínka o tom, že králův osmnáctiletý prvorozený stejnojmenný syn byl v roce 1536 otráven²⁰⁸ a Bydžovský tento čin více rozvedl, když napsal, že podezřelým z vraždy byl nějaký Ital, jenž byl nakonec „*čtyřmi koňmi na čtyři kusy roztržen.*“²⁰⁹ Naštěstí měl František ještě dva syny, takže se nemusel strachovat o vymření rodu po meči.

Kdyby se měl sestavovat pohled na Františka I. především podle Kosmografie, muselo by se dojít k závěru, že se jednalo o neschopného panovníka, jenž utrpěl v průběhu své vlády mnoho hanby. Ve skutečnosti je tento panovník dnes vnímán velmi pozitivně, neboť dokázal vládnout pevnou rukou, vedl přepychový život srovnatelný s jeho velkým

²⁰³ Tamtéž, list 221.

²⁰⁴ Tamtéž, list 222.

²⁰⁵ G. DUBY, Dějiny Francie, s. 292; Alfred KOHLER, František I., in: P. C. HARTMANN (ed.), Francouzští králové a císaři, s. 62.

²⁰⁶ Dějiny světa, s. 73.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 123-124; Svět za králů, s. 51.

²⁰⁸ Dějiny světa, s. 94; Svět za králů, s. 32.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 32.

rivalem Jindřichem VIII. a podporoval renesanční umění.²¹⁰ Tyto věci však české prameny nezmiňovaly, důraz totiž kladly především na neúspěšná italská tažení.

Františkova syna Jindřicha II., který panoval ve Francii v letech 1547 až 1559, hodnotí historici jako snadno ovlivnitelného muže, jenž zůstal ve stínu svého slavnějšího otce.²¹¹ Daniel Adam z Veleslavína věnoval tomuto králi více pozornosti tím, že vyzdvihoval jeho vojenské schopnosti, které se projevily především v roce 1552 při získání města Mety, jež se neúspěšně snažil císař dostat pod svou kontrolu.²¹² Dalším výrazným vítězstvím se stalo dobytí přístavního města Calais, které je zmíněno už v kapitole o *Králich Anglie* v souvislosti s Marií Tudorovnou. Nejzajímavější zpráva o Jindřichovi se však pojí s jeho smrtí, jež ho zastihla v roce 1559 v pouhých čtyřiceti letech. Král během oslav na turnaji „*poboden byl smrtečně dřevcem v oko skrz helm a od té rány umřel ... v té nemoci nejvíce nařikal, že tak ničemně a lenivě, leže na lůžku, umřítí má, poněvadž sobě vždycy toho vinšoval, aby aneb v boji aneb v nějakém slavném potýkání statečně zahynul.*“²¹³ Popis jeho smrti působí trochu naturalisticky, ale jeho poslední slova, pokud je opravdu pronesl, vystihovala typickou odvahu středověkého rytíře. Tato tragická událost měla smutnou dohru i pro rytířské turnaje ve Francii, protože byly po králově skonu zastaveny.²¹⁴

Na trůn nastoupil Jindřichův nejstarší syn František II., jehož současná odborná literatura charakterizuje jako „*postonávajícího a psychicky labilního mladíčka.*“²¹⁵ Tento král tedy nebyl schopen dobře vykonávat vladařské povinnosti, a proto se k moci dostala jeho matka Kateřina Medicejská, která se od té doby po mnoho let stala hlavní postavou francouzské politiky. Daniel Adam z Veleslavína o něm v podstatě napsal pouze to, že po pouhém roce své vlády „*umřel ... na bolení hlavy*“²¹⁶. Mladému králi se totiž v levém uchu vytvořil píštěl, který lékaři v tehdejší době nedokázali odstranit, a z tohoto důvodu František velmi brzy zemřel.²¹⁷ Tento panovník tedy neměl dostatek času se projevit, ale do historie vstoupil alespoň jako první manžel Marie Stuartovny, velké rivalky anglické královny Alžběty I.

²¹⁰ A. KOHLER, František I., s. 52.

²¹¹ Rainer BABEL, Jindřich II., in: P. C. HARMANN (ed.), Francouzští králové a císaři, s. 71.

²¹² Dějiny světa, s. 138; R. BABEL, Jindřich II., s. 77.

²¹³ Dějiny světa, s. 176; Svět za králů, s. 86-87.

²¹⁴ J. FLORI, Rytíři, s. 124.

²¹⁵ R. BABEL, František II., in: P. C. HARTMANN (ed.), Francouzští králové a císaři, s. 89.

²¹⁶ Dějiny světa, s. 177.

²¹⁷ R. BABEL, František II., s. 93.

Karla IX., mladšího bratra předchozího krále, odborná literatura líčí jako fyzicky slabého a vznětlivého muže chatrného zdraví, který zůstal ve stínu své mocné matky.²¹⁸ Jeho vláda, trvající v letech 1560 až 1574, je spojena se začátkem náboženských válek ve Francii a především s nechvalně známou bartolomějskou nocí, masakrem hugenotů v Paříži z roku 1572. Dodnes není jasné, kdo přesně nesl za tuto krvavou událost odpovědnost,²¹⁹ ale v pramenech se objevilo několik zajímavých teorií. Bydžovský poznamenal, že „*od počátku světa to není slýcháno o takovém oukladném a hrozném mordování, aby mezi křesťany býti mělo ...*“²²⁰ a poté citoval přípis listu, odeslaného z Londýna jakémusi učenci Longinovi, kde se rozebíral podíl Karla IX. na ukrutném vraždění. Spekulovalo se o tom, že buď mohl sám tento čin iniciovat, nebo ho k tomu přiměli jeho blízcí.²²¹ Ani jedna z variant by pro krále nevyzněla pozitivně, protože v prvním případě by se dal považovat za tyrana a druhá možnost by potvrzovala skutečnost, že vladař byl pouhou loutkou, neschopnou samostatného rozhodování. Karel IX. zemřel již dva roky po bartolomějské noci a jeho vládu nelze vnímat pozitivně kvůli jeho kvalitám i špatné situaci v zemi, kterou nedokázal vyřešit.

Ani druhorozený syn Jindřicha II. nedokázal zplodit mužského dědice, proto na trůn nastoupil Karlův mladší bratr Jindřich III., kterého Bydžovský zmínil ještě před nástupem na trůn. Tehdy o něm napsal, že byl zatížen ohledně bartolomějské noci větším hříchem než jeho bratr Karel IX., a zdůrazňoval jeho možnou roli ve vyvolání masakru.²²² V pramenech se poté zdůrazňovalo Jindřichovo zvolení polským králem, ale následně „*kralovav v Polště tři měsíce ... v noci, nemaje s sebou než dva služebníky Francózy ... ujel do Frankreichu, kdež také místo bratra svého Karla, umrlého, za Království franské zvolen, vyhlášen i korunován.*“²²³ Jeho jednání však bylo pochopitelné, protože Francie

²¹⁸ Týž, Karel IX., in.: P. C. HARTMANN (ed.), *Francouzští králové a císaři*, s. 96.

²¹⁹ Tamtéž, s. 109; A. JOUANNOVÁ, *Bartolomějská noc*, s. 11-16.

²²⁰ *Svět za králů*, s. 150.

²²¹ „*Já pak nemluvě nic z hořkosti ani z nenávisti (mám zajisté v paměti, že svaté jméno jest královské a jemu zlořečiti že nenáleží), takto toliko a to jistotně pravím: buďto jest z návodu to učinil, že se to stalo beze vší viny těch zmordovaných, jenž sou byli bez všeliké nejmenší ouhony, buďto z své vlastní nešlechtnosti že jest to učinil proti víře, kterou jim slíbil ... Ale díš mi, že byl naveden. Tomu bych zajisté pro samé jméno královo raději uvěřil. Kdo pak ho na to navedli? Jindřich, jeho bratr, královna matka, Lotharingius kardinál z nabádání a ponuknutí Pia papeže V.?*“ – Tamtéž.

²²² Tamtéž, s. 150, 161.

²²³ *Dějiny světa*, s. 209. Podobně se o této události vyjadřuje i Bydžovský. – *Svět za králů*, s. 163. Z odborné literatury pak podrobněji Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450-1618)*, České Budějovice 2015, s. 112-120.

jako jeden z nejbohatších států, na který měl navíc Jindřich silné vazby, se jevila jako mnohem důležitější než problematické Polsko.

Jindřicha III., posledního francouzského krále z dynastie Valois, vnímali současníci i dobová historiografie velmi negativně i přesto, že se v politice aktivně angažoval. Šířily se o něm různé fámy, vyčítala se mu extravagantnost a zženštilost, protože se rád zajímal o šperky a oblékání a lidé ho považovali za neplodného, jelikož neměl žádné potomky.²²⁴ Jindřichova situace ale nebyla vůbec jednoduchá, protože musel řešit především pokračující náboženské spory. Bydžovský zmínil, že panovník vydal v roce 1585 mandát, který nařizoval, aby se hugenoti podvolili katolíkům, jinak měli odejít ze země.²²⁵ Ve skutečnosti se však Jindřich ocitl pod velkým tlakem katolické kliky a nic s tím nemohl dělat.²²⁶ Další komentář se týkal umírající Kateřiny Medicejské, která měla svého syna upozornit, aby „*pokoj v království svém vzdělával a příkladem říše poddaným svým svobodu náboženství podle svědomí jejich propustil a nesnesitelnými daněmi jich neobtěžoval.*“²²⁷ Tím zřejmě chtěl Bydžovský upozornit na královu neschopnost správně vládnout.

Jindřichův život se nakonec uzavřel tragicky, když ho v roce 1589 zavraždil mnich, kterému se prý předtím zdál sen, v němž byl přesvědčen, že když Francii zbaví tyranského krále, vykoná tím chvályhodný čin.²²⁸ Tato událost dokreslila králův negativní obraz a vražedný útok, kterému Jindřich podlehl následující den, je vylíčen poměrně naturalistickým způsobem.²²⁹ Tento francouzský panovník, jenž vládl ve velmi složité době, je tedy nespravedlivě hodnocen.²³⁰ Každopádně skolem Jindřicha III. skončilo panování dynastie Valois a Francie vstoupila do nové éry.

Na francouzský trůn nastoupil Jindřich IV. z rodu Bourbonů, který v roce 1572, tedy těsně před vypuknutím krvavého masakru, uzavřel v Paříži sňatek s Markétou z Valois, dcerou Kateřiny Medicejské. Jeho pozice nebyla nikdy jednoduchá, ale po smrti

²²⁴ Ilja MIECK, Jindřich III., in: P. C. HARTMANN (ed.), *Francouzští králové a císaři*, s. 128-130; L. FRIEDOVÁ, *Kateřina*, s. 358.

²²⁵ *Svět za králů*, s. 199.

²²⁶ I. MIECK, Jindřich III., s. 132.

²²⁷ *Svět za králů*, s. 207.

²²⁸ *Tamtéž*, s. 208.

²²⁹ „... a jakž král od mnicha ten list do rukou vzal, tu hned od Jeho Milosti dlouhý a široký, obzvláště k tomu obraný nůž do břicha vrazil a zase vytáhl ven, tak až střeva z něho šla.“ – *Tamtéž*, s. 209.

²³⁰ I. MIECK, Jindřich III., s. 135.

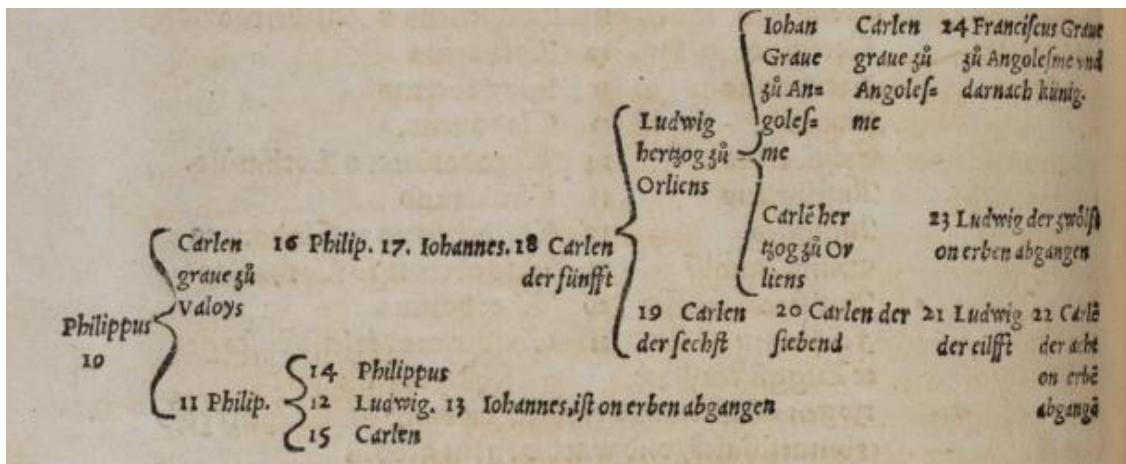
všech mužských příslušníků rodu Valois se mu naskytla možnost zabojovat o francouzský trůn.²³¹ Jindřichovi IV. se podařilo ediktem nantským z roku 1598 ukončit dlouholeté náboženské války a pro klid v zemi konvertoval ke katolictví, neboť jeho rodina se předtím hlásila k protestantství. Bourboni patřili k nejproslulejším evropským královským rodům, jejichž vliv sahal i do Španělska a Itálie. Nejproslulejší francouzský vládce z této dynastie se jmenoval Ludvík XIV., známý jako král Slunce.

Na závěr této kapitoly je třeba ještě upozornit na rodokmeny francouzských králů v německé a latinské verzi Kosmografie, které se od sebe velmi odlišují.²³² Rodokmen v německém vydání zachycuje mnohem méně osob, výhradně jen panovníky vládnoucí od 14. století až do tehdejší současnosti, zatímco v latinském rodokmenu se nachází mnohem více vedlejších mužských příslušníků královského rodu a také královna Klaudie, manželka Františka I. Obě dvě vyobrazení jsou však přehledná díky tomu, že autoři Kosmografie jednotlivé panovníky očíslovali.²³³ Do latinského rodokmenu pak byl na rozdíl od německé verze přidán Jindřich II. s číslem 25. Originální verze samozřejmě tohoto krále záměrně nevyloučila, protože vznikla v roce 1544 a Jindřich nastoupil na trůn až o tři roky později.

²³¹ Ernst HINRICHS, Jindřich IV., in: P. C. HARTMANN (ed.), *Francouzští králové a císaři*, s. 137.

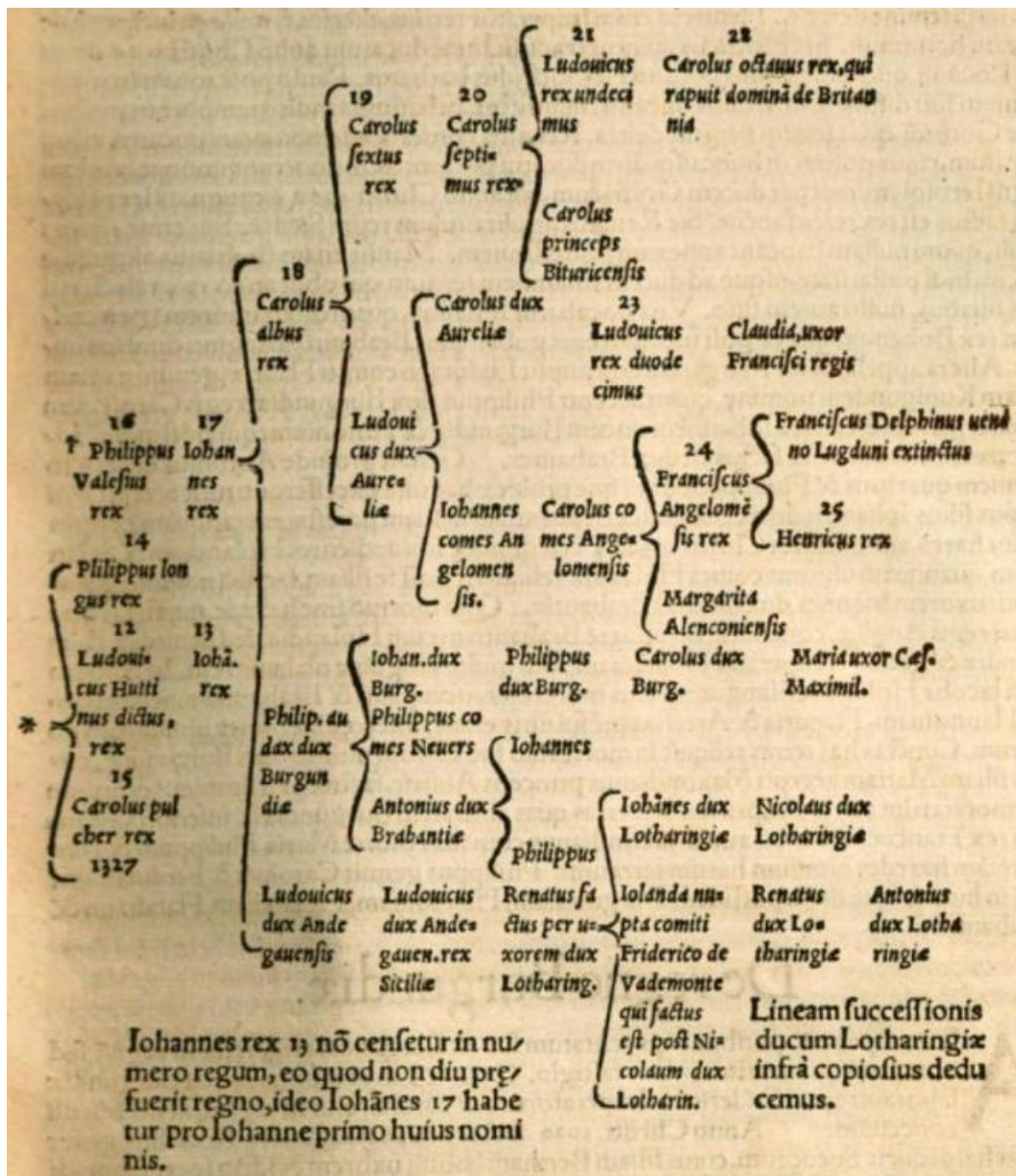
²³² *Cosmographia*, LXXVIII; *Cosmographia universalis*, s. 111. V této práci obr. 3 a obr. 4.

²³³ V obou rodokmenech například Karel VI. nese číslo 19 a František I. je uveden pod číslem 24.

Obr. 3: Rodokmen francouzských králů v německé verzi Kosmografie z roku 1544.²³⁴

²³⁴ Cosmographia, LXXIII.

Obr. 4: Rodokmen francouzských králů v latinské verzi Kosmografie z roku 1550.²³⁵

²³⁵ Cosmographia universalis, s. 111.

Obr. 5: Rodokmen popisující nároky francouzských králů na milánské vévodství.²³⁶

²³⁶ Kosmografie česká, list 218. V pravé části rodokmenu jsou zobrazeni dva francouzští králové, Ludvík XII. a František I., kteří si nárokovali Milánsko skrz svou příbuznou Valentinu Viscontiovou, jež je uvedena vlevo dole.

6. Manželky anglických králů

Královny, stejně jako ostatní ženy v době středověku a raného novověku, musely podléhat dobovému názoru, že muži mají nad ženami navrch. Toto tvrzení vyplývalo ze samotné Bible, kde Bůh stvořil nejprve Adama a pak z jeho žebra Evu, která nakonec kvůli své chybě způsobila, že byli oba dva vyhnáni z ráje. Proto byly ženy potrestány tím, že se ocitly v podřízeném stavu a že rodily v bolestech.²³⁷ Ani v období renesance, ačkoli se ženy dostávaly více do popředí, se v podstatě nic nezměnilo. Stále se na ně pohlíželo jako na druhořadé, ale přece jen společnost začala více chválit vzdělané ženy.²³⁸

Urozené dámy to v politice nikdy neměly jednoduché, neboť šlo výhradně o mužský svět a princezny královské krve sloužily především jako „*pasivní objekty sňatkové politiky, směřující ke koncentraci politické moci*“²³⁹. Přesto se však objevilo poměrně hodně panovnic, které se snažily aktivně zasahovat do veřejného dění. Často se tím ale dostávaly do sporů s konzervativní společností, která považovala angažování žen v politice za abnormální. Jako zářný příklad mohou posloužit ambice české královny Elišky Přemyslovny, jež se dostala do konfliktu s českými šlechtici, kteří podle autora Zbraslavské kroniky řekli jejímu manželovi Janovi Lucemburskému, aby své ženě poručil, že má raději konat „*ženskou práci, předouc nebo šijíc*“²⁴⁰. Toto tvrzení jasně vystihuje mužskou dominanci a sebevědomí v politické oblasti a snahu ženám nařizovat, aby se věnovaly pouze obyčejným činnostem.

Přesto měly královny několik příležitostí, jak si vydobýt pozornost a respekt. Velmi nábožensky založený středověký a raně novověký svět si totiž cenil projevů upřímné zbožnosti, a pokud touto ctnostnou vlastností vládkyně disponovaly, dokázaly tím získat zvýšenou úctu.²⁴¹ Avšak tou hlavní věcí, kterou si mohly upevnit své nejisté postavení, bylo zajištění mužského dědice.²⁴² Jestliže neporodily zdravého syna, znamenalo to pro ně v mnoha případech politický pád. Obyvatelům českých zemí se určitě mohlo vybavit manželství Přemysla Otakara II., jenž se oženil s přibližně o třicet let starší Markétou Babenberskou. Protože mu však tato žena v pokročilém věku

²³⁷ Bible, Gn 2-3, s. 3-4. Z odborné literatury pak G. DUBY, Rytíř, s. 21-22; J. JANÁČEK, Ženy, s. 9.

²³⁸ Tamtéž, s. 14-16.

²³⁹ E. ENNENOVÁ, Ženy, s. 217.

²⁴⁰ Zbraslavská kronika, s. 320.

²⁴¹ J. JANÁČEK, Ženy, s. 20.

²⁴² E. ENNENOVÁ, Ženy, s. 241.

nedokázala dát syna, byl jejich svazek po čase rozveden. Do velice těžké situace se panovnice také mohly dostat kvůli případné nevěře nebo obvinění z čarodějnictví, které se od 15. století stalo velmi častým jevem.²⁴³

Tato kapitola se však bude zabývat anglickými a francouzskými královnami, jak jsou zachyceny v českých raně novověkých pramenech. Na úvod se musí zmínit, že postavení ženských protějšků vznešených vládců se v těchto dvou západoevropských zemích lišilo. V obou královstvích měly sice královny často velmi silný vliv, ale jen ve Francii se mohly urozené ženy stát regentkami.²⁴⁴ Na druhou stranu v této zemi platil sálský zákon, který vylučoval ženy z nástupnictví.²⁴⁵ Proto se ve Francii nikdy nevyskytla samostatně panující královna na rozdíl od Anglie, kde v 16. století nastoupily na trůn Marie I. a po ní Alžběta I.

První anglickou královnou v 15. století, jež je zmíněna v Kosmografii české, byla Kateřina z Valois, která je zde uvedena ve vztahu ke dvěma panovníkům: „*Jindřich Patý ... spomocý Karla Krále Fracsského, gehožto Dceru On za Manželku poyal.*“²⁴⁶ Narodila se tedy jako dcera francouzského krále Karla VI. a stala se manželkou anglického vladaře Jindřicha V. Zikmund z Púchova ji ani nezmínil jménem, čímž na ni mohl pohlížet pouze jako na „*nástroj sňatkové politiky*“ a zároveň tím mohl upozorňovat na její nevýraznost. Další důvod, proč zůstala beze jména, mohl spočívat v tom, že po svém ovdovění udržovala poměr s Owenem Tudorem, pouhým dvořanem.²⁴⁷ Šlo o skandální vztah, který se však stal klíčovým prvkem pro vznik tudorovské dynastie, neboť Kateřina a Owen byli prarodiči Jindřicha VII. Tudora.

V Kosmografii naopak chybějí královny Markéta z Anjou a Alžběta Woodvillová, manželky Jindřicha VI. a Eduarda IV. Prvně jmenovaná dokázala kvůli neschopnosti svého manžela zaujmout na nějakou dobu vůdčí roli v anglické politice, čímž se odklonila od tehdejší normy, že ženy se do státnických záležitostí raději neměly plést. Na druhou zmiňovanou panovnici zase padal stín nedostatečně urozeného původu, neboť nepocházela z královského rodu, nýbrž z řad anglické šlechty. Tyto skutečnosti mohly

²⁴³ Tamtéž, s. 228.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 225; M. HICKS, Richard III., s. 243.

²⁴⁵ E. ENNENOVÁ, Ženy, s. 226; L. FRIEDOVÁ, Kateřina, s. 338; D. M. PALLISER, The Age, s. 10.

²⁴⁶ Kosmografie česká, list 152.

²⁴⁷ R. NEILLANDS, Války, s. 28.

zřejmě způsobit to, že Zikmund z Púchova ve svém díle nakonec obě dvě ženy neuvedl. Nic na tom nezměnil ani fakt, že tyto dámy sehrály významné role ve válkách růží.²⁴⁸

Další královnou, zmíněnou v Kosmografii, se stala až Alžběta z Yorku, od roku 1485 manželka prvního tudorovského krále Jindřicha VII. I ona zde vystupuje beze jména jako „*Edwarda Krále prvorozená Dcera*“²⁴⁹. Z komentáře vyplývá, že byla dcerou Eduarda IV., krále z rodu Yorků, a navíc prvorozenou, což ji upřednostňovalo před jejími mladšími sestrami. Alžbětino postavení pak nabylo ještě většího významu, když její bratři, známí jako princové z Toweru, záhadně zmizeli. Stala se tedy důležitým nástrojem sňatkové politiky, který v zemi upevnil postavení Tudorovců. To, že Zikmund z Púchova neuvedl její jméno, mohlo souviset s tím, že se do politiky aktivně nezapojovala a nepatřila mezi ty nejvýraznější anglické vládkyně.

Kateřina Aragonská, první žena Jindřicha VIII., je v Kosmografii jako jediná z anglických královen 15. a 16. století uvedena jménem. Tento fakt zřejmě spočíval v tom, že se honosila výborným původem, neboť byla dcerou Ferdinanda II. Aragonského a Isabely I. Kastilské, významného panovnického páru, jenž dokázal definitivně vyhnat z Pyrenejského poloostrova Araby. Kateřina je zde dokonce vyzdvihována jako „*Dcera Ferdinanda Krále Hispánského*“²⁵⁰, ale její matku Zikmund z Púchova nepřipomněl, ačkoli se jednalo o velkou ženu světových dějin. Tato skutečnost opět mohla potvrzovat dobový zvyk, že ženy byly opomíjeny. Kateřině však kromě vznešeného původu nahrávala skutečnost, že měla silné vazby na habsburskou dynastii, protože jejími synovci byli Karel V. a Ferdinand I., jemuž byla Kosmografie věnována, takže se nabízí zcela logicky úvaha, že Zikmund z Púchova by si nedovolil napsat o tetě vládnoucího panovníka nic negativního a naopak by se ji snažil vyzdvihovat. Každopádně to bylo velmi citlivé téma, protože se dále o Kateřině uvádí, že Jindřich VIII. „... *několik Let s ní jsa, do Kláštera ji dal...*“²⁵¹ Anglický král se totiž se svou první manželkou rozvedl, jelikož mu nedala zdravého syna. Habsburky jeho čin pak velice urazil. Nicméně v komentáři se nachází nepřesnost, neboť Ferdinandova teta neskončila v klášteře.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 66-67, 177.

²⁴⁹ Kosmografie česká, list 152.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž.

Jindřich VIII. pouze na Kateřinu naléhal, aby do něj odešla. To se však nestalo, neboť hrdá královna byla nakonec vykázána na Kimbolton Castle.²⁵²

Další české narativní prameny také zmiňovaly Kateřinu Aragonskou jménem a vyjadřovaly její vztah k Habsburkům tím, že o ní psaly jako o „*císaře Karla tetě*“²⁵³. Nejpikantněji však působí fakt, že o ní stále psaly jako o anglické královně, ačkoli v té době byla v Anglii královnou Anna Boleynová. Kateřina se však až do svého skonu v roce 1536 tohoto titulu nevzdala a s lidmi, kteří ji touto hodností nenazývali, se odmítala bavit.²⁵⁴ Tím, že ji tedy prameny uváděly jako královnu, se automaticky stavěly na její stranu. Dále Veleslavín i Bydžovský popsali ve zkratce Kateřinin život. Nejvíce zdůrazňovali její první sňatek s Arturem, předčasně zemřelým starším bratrem Jindřicha VIII., poté její další svazek a následně Jindřichovo rozhodnutí se rozvést s vdovou po bratrovi, protože měl z toho „*těžké svědomí*“²⁵⁵. Tato závěrečná poznámka autorů působí dojemem, že vznešená habsburská příbuzná byla vystavena neuctivému zacházení ze strany manžela. Jindřichovo nevhodné chování pak muselo u čtenářů vzbuzovat odpor.

O druhé manželce Jindřicha VIII., Anně Boleynové, zanechal Zikmund z Púchova pouze krátký komentář, že ji Jindřich „*stíti kázal, nevím z které příčiny, než že ji někteří Cizoložstvem nařkli*.“²⁵⁶ Vůbec se zde neobjevilo její jméno, což mohlo souviset s tím, že tato žena svrhla z trůnu Kateřinu Aragonskou, příbuznou Habsburků, a proto Kosmografie v prohabsbursky orientovaném duchu zřejmě jako akt jakési pomsty poslala Annu do anonymity. A tím, že zdůraznila její neslavný konec související s obviněním z cizoložství, dokreslovala její negativní obraz. Kontrast mezi Kateřinou a Annou se ale projevil ještě v jedné věci. Zatímco teta Karla V. a Ferdinanda I. je zde líčena jako „*Dcera Ferdinanda Krále Hispánského*“, druhá z žen je označena za pouhou „*Pána Anglického Dceru*“²⁵⁷. Tímto komentářem se prohloubil rozdíl mezi oběma ženami v otázce původu a Annu díky tomu mohli čtenáři vnímat mnohem méně důležitě.

Veleslavín s Bydžovským však ve svých dílech Annu Boleynovou zmiňovali jménem. Slavný český nakladatel nejprve pojmenoval odstavec o Kateřině Aragonské

²⁵² A. WEIROVÁ, *Šest žen*, s. 215, 255.

²⁵³ *Dějiny světa*, s. 87; *Svět za králů*, s. 28.

²⁵⁴ A. WEIROVÁ, *Šest žen*, s. 256.

²⁵⁵ *Dějiny světa*, s. 92; *Svět za králů*, s. 30.

²⁵⁶ *Kosmografie česká*, list 152.

²⁵⁷ *Tamtéž*.

„*Královna anglická umřela*“, zatímco nadpis textu o Anně nesl název „*Jiná sřata*“²⁵⁸. Poté sice její jméno uvedl, ale nikdy o ní nenapsal jako o anglické královně. Pouze zmínil, že byla druhou ženou Jindřicha VIII., matkou tehdy současné královny Alžběty I. a že byla v červnu²⁵⁹ roku 1536 na králův příkaz sřata.²⁶⁰ Bydžovský se o této královně vyjádřil jen v souvislosti s jejím sňatkem,²⁶¹ ale Anninu smrt už neuvedl. Zajímavé pak bylo, že autoři Kosmografie, Veleslavín ani Bydžovský tuto panovnici nezasypali vlnou urážlivých poznámek jako jiní zaujatí katoličtí autoři, kteří Annu přirovnávali například k Jezabel nebo ji označovali za „*kuběnu*“ či „*strůjkyni všeho zla*“.²⁶² Zřejmě to souviselo s tím, že Veleslavín sympatizoval s jednotou bratrskou, Bydžovský byl zase zastáncem poklidného soužití křesřanů a Zikmund z Púchova se nepříjemným tématům spíše vyhýbal.

Jana Seymourová, třetí manželka Jindřicha VIII., stejně jako Anna Boleynová, také vystupuje v Kosmografii české jako „*Pána Anglického Dcera*“ a dále o ní Zikmund z Púchova napsal, že „*splodila Syna Edwarda a při porodu umřela*.“²⁶³ Absence jejího jména měla možná opět tuto královnu upozadit před Kateřinou Aragonskou, což se projevilo i tím, že se zde zdůrazňoval její horší původ. Každopádně Jana své předchůdkyně dokázala trumfnout, protože porodila zdravého mužského následníka trůnu a Kosmografie tuto skutečnost ocenila. Jinak tato panovnice neměla velké politické ambice a spíše se držela stranou.²⁶⁴ Daniel Adam z Veleslavína o ní psal v podobném duchu, zmínil pouze narození jejího syna a následnou smrt po porodu. Slavný nakladatel se však věnoval více průběhu Janina slehnutí, když uvedl, že „*z níž také to dítě, že ho poroditi nemohla, a obávati se bylo, aby máteř s dítětem nezahynula, vyřezali, od čehož ona i umřela*.“²⁶⁵ Tento popis je velmi důležitý z toho důvodu, že neodpovídal historické skutečnosti. Neexistuje totiž důkaz, že by lékaři provedli císařský řez. Tuto smyšlenku šířili především katoličtí autoři, kteří nesnášeli Jindřicha VIII., jemuž podsouvali, že si za každou cenu přál zdravého syna a bylo mu prý jedno, že by riskantní zákrok stál Janu

²⁵⁸ Dějiny světa, s. 92.

²⁵⁹ Daniel Adam z Veleslavína uvedl špatný měsíc, protože Anna Boleynová byla popravena v květnu.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 92.

²⁶¹ Svět za králů, s. 30.

²⁶² A. WEIROVÁ, Šest žen, s. 141-142.

²⁶³ Kosmografie česká, list 152.

²⁶⁴ A. WEIROVÁ, Šest žen, s. 348.

²⁶⁵ Dějiny světa, s. 97.

život, protože si pak mohl najít snadno novou manželku.²⁶⁶ Z Veleslavínova komentáře sice nevyplývá, že by se snažil Jindřicha očernit, ale převzal zřejmě z jiných pramenů nepravdivou informaci. Na závěr lze dodat, že Jana Seymourová zřejmě kvůli své nevýraznosti nebyla pro kronikáře dostatečně zajímavou osobností, a proto se o ní více nezmiňovali.

Jindřich VIII. v roce 1540 za svou čtvrtou manželku „*pojal Sestru Knížete Julického, ale tu také nedlouho miloval.*“²⁶⁷ Šlo o Annu Klévskou, která pocházela z německého protestantského prostředí. Její víra, jež se neshodovala s náboženským vyznáním Habsburků, mohla mít vliv na vymazání jejího jména z Kosmografie. Každopádně Zikmund z Púchova nezapomněl poněkud humorným způsobem dodat, že jejich manželství trvalo velmi krátce, konkrétně jen půl roku. Jindřichovi se totiž Anna vůbec nelíbila, a proto se s ní rozvedl.²⁶⁸ Tato královna navíc nepatřila k výrazným osobnostem a zřejmě z tohoto důvodu se o ní Veleslavín s Bydžovským nezmiňovali.

V českých narativních pramenech však úplně chybí poslední dvě manželky Jindřicha VIII., Kateřina Howardová a Kateřina Paarová. Možná už se kronikáři přestali orientovat ve složitých vztazích anglického krále, nebo obě dvě královny zaregistrovali, ale kvůli jejich kontroverzi o nich raději pomlčeli. První z Kateřin totiž vstoupila do dějin jako mladá vášnivá žena, která Jindřicha podváděla se svým bratrancem a kvůli prokázanému cizoložství skončila v roce 1542 na popravišti.²⁶⁹ Poslední žena legendárního Tudorovce se sice aktivně angažovala v politice, ale velmi silně protěžovala protestanství, tedy nepřátelskou víru habsburské dynastie.²⁷⁰

²⁶⁶ A. WEIROVÁ, *Šest žen*, s. 342.

²⁶⁷ Kosmografie česká, list 152.

²⁶⁸ A. WEIROVÁ, *Šest žen*, s. 370-371; Norbert FINZSCH-SPRENGEL, Heinrich VIII. und Anna von Kleve. Das „Privatleben“ Heinrichs VIII. von England zwischen 1538 und 1542 und seine Verwicklungen in die europäische Politik dieser Jahre, *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*, 1990, s. 52.

²⁶⁹ A. WEIROVÁ, *Šest žen*, s. 418-433.

²⁷⁰ Dokonce přirovnala papeže ke starozákonnímu faraonovi, když napsala, že „*vždy byl a dosud je větším pronásledovatelem všech věrných křesťanů, než jakým kdy byl faraon vůči synům Izraele.*“ – Tamtéž, s. 458.

Obr. 6: Rodokmen vládců na Pyrenejském poloostrově v Kosmografii české.²⁷¹

²⁷¹ Kosmografie česká, list 166. Vpravo dole se nachází anglická královna Kateřina Aragonská, manželka Jindřicha VIII. a dcera Ferdinanda II. Aragonského a Isabely I. Kastilské, jež však v rodokmenu nefiguruje. Nad Kateřinou je v rodokmenu vyobrazena její sestra Johana (Jana) Šílená s manželem Filipem Sličným, kteří se stali rodiči Karla V. a Ferdinanda I. Habsburského.

7. Manželky francouzských králů

Ve Francii zaujímal výjimečné postavení na přelomu 15. a 16. století Anna Bretaňská, jež se stala dvojnásobnou francouzskou královnou, postupně provdanou za Karla VIII. a Ludvíka XII. Tato žena měla silný politický vliv a velmi obratně dokázala hájit zájmy svého rodného bretaňského vévodství.²⁷² O to zarážející je na první pohled fakt, že v českých narativních pramenech vůbec nefiguruje. Zřejmě to souviselo s tím, že její manželství s Maxmiliánem I. Habsburským, uzavřené v zastoupení v roce 1490, nemělo dlouhého trvání a Anna se pak ocitla v náruči francouzského ženicha, mocného konkurenta habsburského rodu. Proto se její jméno do prohabsbursky orientovaných spisů nehodilo.

První zmíněnou francouzskou královnou 16. století se v Kosmografii stala Klauďie, jež figuruje v rodokmenu popisujícího nároky francouzských vládců na Milán.²⁷³ Tato žena je zde vyzdvihována především pro svůj výborný původ, neboť byla dcerou Ludvíka XII. a poté první manželkou Františka I. Dokonce se stala matkou i babičkou dalších králů. Touto zajímavou statistikou se samozřejmě nemohla pyšnit většina královen. Více pozornosti se však této ženě nedostalo a to možná z toho důvodu, že nepatřila k výrazným politickým osobnostem. Navíc byla dcerou Anny Bretaňské a celkově prožila krátký život, takže neměla tolik času se projevit.

Klaudii však v Kosmografii zcela zastínily jiné dvě urozené ženy, jež se ale nikdy nestaly francouzskými královnami. Šlo o Luisu Savojskou a Markétu Navarrskou, matku a sestru Františka I., které na rozdíl od manželek tohoto panovníka dosáhly velkého vlivu. Tento fakt se stal navíc příkladem toho, že období Františkovy vlády se vyznačovalo silným politickým postavením žen.²⁷⁴ Zejména Luise se dostalo v Kosmografii mnoho prostoru, neboť je tu vylíčena jako starostlivá matka a obratná diplomatka, jež se snažila právě i za podpory své dcery Markéty dostat svého syna ze španělského zajetí.²⁷⁵ Císař Karel pak ještě zvažoval kvůli svým zájmům uskutečnit sňatek svého spojence

²⁷² N. BULST, Ludvík XII., s. 34.

²⁷³ Kosmografie česká, list 218. V této práci obr. 5.

²⁷⁴ N. BULST, František I., s. 54-55.

²⁷⁵ „Matka Králova ... *pospíchajícimu Poslu, sama od sebe jiné psaní dala, kterýmž Císaře žádala, aby na Lidské Štěstí i neštěstí pamatoval.*“ – Kosmografie česká, list 221. Poté „*Ludvika Matka Krále franského na žádost Syna svého jatého, Markétu svou Dceru ... do Hispánie s Posly poslala ...*“ – Tamtéž, list 222.

s Markétou, která však „*manželstvo Knížete Bourbonského zavrhla*“²⁷⁶. Tyto dvě urozené dámy tedy svým jednáním naprosto převrátily dobovou představu o tom, že ženy měly sloužit jen jako pasivní objekty politické scény ovládané muži. Matka s dcerou se totiž aktivně zapojily do složitých a klíčových státnických jednání a druhá zmiňovaná se dokonce postavila císařovu návrhu. Tyto pasáže Kosmografie se jeví jako cenným a výjimečným dokladem toho, že i ženy mohly aktivně ovlivňovat veřejné dění a že přitom nebyly kritizovány.

Avšak druhá manželka Františka I., Eleonora Habsburská, zůstala v Kosmografii podobně jako Klaudie ve stínu své tchýně a švagrové. Posloužila pouze svému bratrovi Karlovi V. jako nástroj jeho sňatkové politiky, ale Zikmund z Púchova jí alespoň přisoudil vznešený titul „*Sestra Císařova*“²⁷⁷. Tuto ženu však častěji zmiňoval ve svém díle Daniel Adam z Veleslavína. Bohužel z jeho komentářů nevyplývají žádné informace o jejích činech a vlastnostech.²⁷⁸ Lze proto tvrdit, že pokud by Eleonora nepocházela z rodu Habsburků, zřejmě by ji autoři zkoumaných narativních pramenů vůbec nezmínili.

Mnohem větší pozornosti se však dostalo proslulé Marii Stuartovně, skotské panovnici a dceři skotského krále Jakuba V., jež se na chvíli stala i francouzskou vládkyní díky svému manželství s Františkem II. Její působení ve Francii však bylo velmi krátké a brzy po svém ovdovění se musela vrátit do rodného Skotska, kde rozpoutala velmi kontroverzní kauzu, která ji stála politickou kariéru. Veleslavín ve svém díle Marii vůbec nezmínil jménem, ale napsal o ní, že „*v Království šotském stavové jali královnu a dali do vězení, majíc ji v podezření, jako by vinna byla smrtí krále, pána jejích a manžela svého, kterýž předešlého roku zrádně byl zamordován, zůstaviv po sobě syna malého jménem Jakuba, nynějšího krále šotského.*“²⁷⁹ Skotská královna se totiž provdala za Jindřicha Stuarta, jenž byl poté za nevyjasněných okolností zavražděn.²⁸⁰ Marie si pak vzala hraběte Botwella, jenž patřil mezi podezřelé z oné vraždy. Tím se dostala do sporu se skotskou šlechtou, která ji zajala. Marii se však podařilo uprchnout do Anglie, kde

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ „*Téhož léta M. D. LVIII. (1558) měsíce února umřela v Hispánii paní Leonora, císaře Karla V. a císaře Ferdinanda vlastní sestra. Ta nejprve vdaná byla za Emanuele, krále portugalského, jemuž porodila jednu dceru Marii, dědičku aneb infanta téhož království. Podruhé za Františka, krále franského, po smluveném mezi ním a císařem Karlem pokoji. Ale s tím žádných dětí neměla.*“ – Dějiny světa, s. 175.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 199.

²⁸⁰ Antonia FRASER, *Mary Queen of Scots*, New York 1969, s. 351-352.

strávila necelých dvacet let jako zajatkyň své rivalky Alžběty I. Veleslavínovo líčení tedy vyznívá velmi negativně, protože působí dojmem, že královna se dopustila mnoho zásadních chyb a situace v zemi se jí vymkla z rukou. Absence jejího jména pak mohla vyjadřovat autorovy nesympatie k této ženě. Její popravu v roce 1587 už nezmínil, protože své dílo dovedl pouze do roku 1576.

Zato Bydžovský o Marii Stuartovně psal úplně v jiném duchu. Nejprve jí přiznal status „ženy ze všech v světě nejkrásnější“²⁸¹, což nebylo moc překvapivé, protože u této ženy se velmi často vyzdvihoval její půvab.²⁸² Velký rozdíl pak mezi oběma autory spočíval v tom, že Bydžovský byl mnohem konkrétnější, neboť uvedl nejen její jméno, ale i jména jejích tří manželů. Zajímavě pak působí skutečnost, že se vůbec nezmínil o vraždě Henryho Stuarta. Zásadní však je, že se autor vyjádřil o Mariině smrti, když napsal, že „od Alžběty, královny englické, v jejímžto vězení 19 let byla, na smrt odsouzena a na zámku Fodrighai (správně Fotheringhay) s'tata, majíc svého věku okolo 44 let.“²⁸³ Bydžovský se vůbec nezabýval důvodem její popravu. Marie se totiž zapojila do neúspěšného Babingtonova spiknutí, kladoucí si za cíl zavraždit Alžbětu I. a dosadit na trůn v Londýně právě skotskou vězeňkyni.²⁸⁴ Český letopisec tedy kompletně vynechal temné kauzy, jež byly se jménem této ženy spojeny, čímž chtěl zřejmě představit Marii Stuartovnu jako pouhou oběť, nezátíženou žádným proviněním.

Manželky Karla IX. a Jindřicha III., Alžběta Habsburská a Luisa Lotrinská, nepatřily k výrazným osobnostem francouzské politiky, neboť obě dokonale zastíňovala jejich tchýně Kateřina Medicejská. O Luise není v českých narativních pramenech vůbec zmínka, zatímco Alžběta v nich uvedena je.²⁸⁵ Avšak zřejmě jen kvůli tomu, že byla dcerou římského císaře a českého krále Maxmiliána II. Jinak by ji zřejmě pro její nevýraznost kronikáři neuvedli. Pouze Veleslavín se o této habsburské princezně více rozepsal, když dodal, že „královna po smrti krále franského, manžela svého, navrátila se ku panu otci svému do Prahy, a nyní v stavu svém vdovském trvá v Vídni etc.“²⁸⁶ Alžběta zemřela až v roce 1592, ale její skon už Veleslavín zaznamenat nemohl, protože 90. létům 16. století se již nevěnoval.

²⁸¹ Svět za králů, s. 206.

²⁸² A. FRASER, Mary, s. 86-87.

²⁸³ Svět za králů, s. 206.

²⁸⁴ A. FRASER, Mary, s. 549-578; D. M. PALLISER, The Age, s. 20.

²⁸⁵ Dějiny světa, s. 200; Svět za králů, s. 128.

²⁸⁶ Dějiny světa, s. 200.

Kateřina Medicejská, manželka Jindřicha II., by správně podle časové posloupnosti měla být uvedena ještě před svými třemi snachami, ale protože se jednalo o suverénně nejvýznamnější francouzskou královnu a političku 16. století, jeví se jako nejlepší možnost zabývat se touto osobností až v závěru této kapitoly. Kateřina pocházela ze slavného florentského rodu Medicejských a prameny též zmínily její příbuzenské vazby na hlavní představitele katolické církve, když jí přisoudily titul „*papežova tetka*“²⁸⁷. Veleslavin a Bydžovský dále zmínili i její sňatek s Jindřichem II.,²⁸⁸ ale pak už o ní na velmi dlouhou dobu nic nenapsali. Tento fakt souvisel pravděpodobně s tím, že v době vlády svého manžela nedisponovala silným vlivem, protože ji zastínila králova milenka Diana de Poitiers a šlechtický rod Guisů.²⁸⁹

Po Jindřichově smrti však na sebe strhla největší díl politické moci, když její synové nastoupili na trůn velmi mladí a bez vladařských zkušeností. Kateřina se za tu dobu projevila jako velmi schopná žena, která se ve státnických záležitostech dokázala skvěle orientovat. Kromě toho byla i velmi vzdělaná. V českých pramenech se však čtenáři setkali především s negativním obrazem této královny. To samozřejmě není nic překvapivého, protože mnozí ji obviňovali z organizace bartolomějské noci. I když se přesně neví, kdo nesl za tuto krvavou událost odpovědnost, vyplývá z některých pasáží Bydžovského spisu, že byla jednou z hlavních podezřelých, a zřetelně se zde uvádí, že by snad mohla svého ovlivnitelného syna k tomuto činu navést.²⁹⁰

Další zpráva, opět podkopávající Kateřininu pověst, se týkala smrti navarrské královny Jany, matky budoucího francouzského krále Jindřicha IV. z rodu Bourbonů, která prý „*skrze vonné a jedem napuštěné rukavičky od nějakého Renata apotekáře otrávena byla.*“²⁹¹ Z komentáře přímo nevyplývá, že by za tuto vraždu nesla odpovědnost královna matka, ale zmíněný René byl její parfumiér. Janina otrava je dnes považována za fámou, protože tato žena dlouhodobě měla špatné zdraví a pitva navíc prokázala, že trpěla tuberkulózou a v pravém prsu měla nádor.²⁹² Kateřinu však často různí lidé obviňovali z travičství, ale neexistuje žádný důkaz, který by tyto spekulace potvrdil.²⁹³

²⁸⁷ Tamtéž, s. 85; Svět za králů, s. 26. Kateřina byla neteří dvou papežů, Lva X. a Klementa VII., což uvedl ve svém díle Bydžovský. – Tamtéž, s. 207.

²⁸⁸ Dějiny světa, s. 85; Svět za králů, s. 26.

²⁸⁹ Georges LIVES, Náboženské války, Praha 1995, s. 10.

²⁹⁰ Svět za králů, s. 150, 153, 161.

²⁹¹ Tamtéž, s. 145.

²⁹² L. FRIEDOVÁ, Kateřina, s. 277-278, 286.

²⁹³ Tamtéž, s. 355.

Poslední Bydžovského zmínka o Kateřině se datuje do roku 1589, kdy tato mocná královna zemřela. Český učenec se s ní rozloučil tím, že připomněl všechny její nejbližší rodinné příslušníky, tedy otce, papežské strýce, manžela, syny a dcery, ale pak si opět neodpustil rýpavou poznámku. Uvedl totiž, že „*když se narodila, prorokovali o ní hvězdáři, že tomu domu, do kteréhož se vdá, mnoho zlého s sebou přinese.*“²⁹⁴ Jako by tím chtěl královnu matku přirovnat k nějaké strůjkyni špatných věcí. Bydžovský se pak ještě zmínil o známé věštbě, která se skutečně vyplnila. Šlo o to, že Kateřina podle ní měla zažít postupnou vládu svých tří synů, a tuto předpověď pronesl „*nějaký Michael Nostradamus astronomus*“²⁹⁵. Tento muž však byl velmi slavný a tím, že ho Bydžovský nazýval „*nějakým*“, chtěl buď snížit jeho význam, nebo ho opravdu neznal.

Na závěr je nutné dodat, že Kateřininu otci Lorenzu Medicejskému Machiavelli věnoval svého Vladaře, kterého si francouzská královna velmi oblíbila. Byl to navíc jeden z důvodů, proč ji její nepřátelé považovali za krutou.²⁹⁶ Vyhlášené metody hlášané italským učencem zkrátka mnozí lidé odsuzovali. Je však velmi překvapivé, že se touto knihou inspirovala zrovna žena, neboť Machiavelli své dílo chápal jako soubor rad pro mužské panovníky. Zajímavé by pak bylo zjištění, jak moc pomohl Kateřině Medicejské Vladař k její výrazné politické kariéře.

²⁹⁴ Svět za králů, s. 207.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ L. FRIEDOVÁ, Kateřina, s. 46.

8. Závěr

Požadavky na ideálního krále zdaleka nebyly jednotné. Niccolo Machiavelli a Erasmus Rotterdamský, nejvýraznější raně novověcí myslitelé zabývající se touto problematikou, se v mnoha případech odlišovali, ale v některých situacích se dokázali poměrně shodnout. S italským učencem mohli sympatizovat ti, kteří se dívali na svět prakticky a jejichž svědomí jim nebránilo podniknout činy přesahující hranice lidské morálky. Erasmus mohl oslovit svými názory lidi, kteří sdíleli jeho křesťansko-idealistický pohled na svět. Jelikož se však Machiavelli mnohem více blížil realitě, nepřekvapilo, že právě jeho myšlenky více ovlivnily politické myšlení.

Pokud by se měla zhodnotit objektivita a věrohodnost spisů českých raně novověkých autorů, jimiž se tato práce zabývá, lze prohlásit, že Daniel Adam z Veleslavína a Marek Bydžovský z Florentina psali většinou neutrálně a snažili se zachycovat pravdivé informace, ačkoli někdy převzali zřejmě z jiných pramenů zkreslené údaje a ve svých dílech uváděli i různé fámy, které se šířily o jednotlivých veřejně známých osobnostech. Bydžovský, protože jeho spis byl mladší, musel vycházet buď přímo z Veleslavínovy práce, nebo čerpal ze stejného zdroje, protože některé pasáže se v obou dílech naprosto shodují. V případě Habsburků, především u Ferdinanda I., Veleslavín s Bydžovským neutralitu opustili a zahrnovali tohoto krále samou chválou. Zikmund z Púchova taktéž tohoto panovníka na rozdíl od jiných verzí Kosmografie hodně vyzdvihoval. Všichni tři spisovatelé k tomu měli rozhodně pádný důvod, protože kdyby psali o vládci, v jehož zemi žili, kriticky, dostali by se s největší pravděpodobností do problémů. Zikmund z Púchova se též dopustil při vytváření tohoto velkolepého díla drobných omylů, jež se týkaly většinou nepřesného data či zkreslené události.

Jednotlivé narativní prameny pohlížely na Anglii a Francii odlišným způsobem. V Kosmografii české je oběma zemím věnována velká pozornost, ale zatímco ostrovní země je popisována spíše neutrálně, Francii zde Zikmund z Púchova vykreslil poměrně negativně, což s velkou pravděpodobností souviselo s tím, že Habsburkové s touto západoevropskou zemí měli velmi napjaté až nepřátelské vztahy. V dílech Veleslavína a Bydžovského se naopak Anglii dostalo mnohem méně pozornosti, což se dá vyložit tím, že dané autory zkrátka tolik nezajímali dějiny této země, a proto se orientovali především na středoevropský prostor. O Francii, která byla českému prostředí po geografické stránce

blíže, však už psali mnohem více a na rozdíl od Kosmografie české se o ní vyjadřovali spíše neutrálním způsobem.

Mezi nejlépe hodnocené krále v Kosmografii patří Jindřich V. a Eduard IV., u kterých se oceňovaly jejich dobytelské dovednosti. Naopak velmi negativní kritiky se dočkali králové Jindřich VI. a Richard III., což se plně shoduje s dobovou tradicí, kdy první jmenovaný kvůli svým duševním neduhům nedokázal plnohodnotně řídit stát a druhý zmiňovaný zase v pramenech vystupoval jako krutovládce. Jindřichovi VIII. se v Kosmografii dostalo též nelichotivého hodnocení zejména kvůli jeho častému střídání manželek, jež se neobešlo bez krveprolití. O panovnících Richardu II., Jindřichu IV. a Jindřichu VII. Kosmografie neuvedla téměř žádné informace a díky tomu je upozadila. Daniel Adam z Veleslavína a Marek Bydžovský z Florentina se věnovali anglickým králům až od dob Jindřicha VIII. O většině tudorovských monarchů však psali neutrálně s výjimkou Alžběty I., kterou ve svých dílech velmi přehlíželi, a když už jí alespoň Bydžovský věnoval pár řádek, psal o ní poměrně negativně.

Francouzští králové jsou v Kosmografii upozaděni tím, že se zde o nich nachází málo informací. Jedině Františku I. se zde dostalo velké pozornosti, ale bohužel šlo o velice negativní kritiku, přecházející až v dehonestaci. Zikmund z Púchova tím vyjadřoval habsburskou nenávist vůči francouzským rivalům a v tomto případě prokázal svým protifrancouzským zaměřením svou neobjektivitu. Veleslavín a Bydžovský psali o francouzských panovnících většinou neutrálně. Veleslavín však v jednom případě Karla VIII. uvedl s nelichotivým přívěskem hrbatý, čímž ho zesměšnil. Bydžovský se zase negativně vymezil vůči Jindřichovi III., když ho podezříval z nekalých úmyslů ohledně bartolomějské noci.

Obecně lze shrnout, že žádný český narativní pramen, zkoumaný v této práci, neoceňoval vzdělání panovníků a neupozorňoval ani na okázalost královských dvorů. Místo toho se kronikáři zaměřovali úplně na jiné hodnoty. Kosmografie česká nejvíce vyzdvihovala krále, kteří získali nová území, uzavřeli důležitý politický sňatek či zajistili zemi mužské potomstvo. Vladaři byli očerňováni v momentě, když naopak o nějaké území přišli nebo byli zapleteni do nějaké pohoršující události, při které například násilně zemřeli lidé. U francouzských panovníků se negativní pohled prohloubil ještě kvůli nepřátelství s Habsburky, jak už bylo řečeno. Zároveň byl překonán ideál zbožného

panovníka, neboť zbožnost už se nestala tou hlavní vlastností, na kterou by raně novověcí kronikáři nejvíce upozorňovali.

Při prostudování pramenů vyšlo najevo, že královnám se v nich dostalo mnohem méně prostoru, čímž se potvrdila skutečnost, že tehdejší společnost přisuzovala mužům větší význam. Přesto se však některým urozeným ženám dostalo významné pozornosti. Z anglických královen je v Kosmografii a ostatních pramenech nejvíce vyzdvihována Kateřina Aragonská zřejmě díky svému blízkému vztahu k Habsburkům. Ostatní manželky Jindřicha VIII. se pak nacházejí spíše ve stínu své předchůdkyně, kdy buď Zikmund z Púchova neuvedl jejich jméno, nebo je dokonce vůbec nezmínil. Manželky anglických králů, žijící v 15. století, dokonce vystupují jen v Kosmografii a navíc bezejmenně.

Ženy francouzských králů byly v Kosmografii ještě mnohem více upozaděny, neboť tento pramen zmínil pouze Klaudivii Francouzskou a Eleonoru Habsburskou, které stejně neměly politický vliv, ale druhá uvedená byla sestrou Karla V. Tyto dvě ženy však byly zastíněny Luisou Savojskou a Markétou Navarrskou, matkou a sestrou Františka I., jimž Kosmografie přisoudila kladné hodnocení v podobě ráznosti v jednání a nadání pro diplomacii. Manželce Karla IX., Alžbětě Habsburské, se dostalo pozornosti pravděpodobně z toho důvodu, že pocházela z prostředí blízkého českým kronikářům. Velmi odlišný pohled pak měli Daniel Adam z Veleslavína a Marek Bydžovský z Florentina na Marii Stuartovnu. Zatímco Veleslavín tuto královnu vylíčil jako bezejmennou ženu, pravděpodobně se podílející na smrti svého manžela, Bydžovský ji popisoval jako krásku a oběť politických intrik. Největšího prostoru se zejména v Bydžovského díle dostalo Kateřině Medicejské a český učenec se v podstatě ztotožňoval s tehdejší negativní charakteristikou této královny.

Během porovnání německé, latinské a české verze Kosmografie vyšlo najevo, že i v případě pojednání o Francii existuje velká odlišnost v počtu obrazových příloh a schémat, na což již upozornil Jaroslav Pánek u kapitol o Anglii. Zatímco německá a především latinská verze disponují několika královskými rodokmeny, Zikmund z Púchova do svého díla zařadil rodokmeny zcela výjimečně. Z latinského vydání převzal rodokmen popisující nároky francouzských králů na Milán a dále do svého díla zařadil rodokmen vládců na Pyrenejském poloostrově, kde zmínil právě Kateřinu Aragonskou, nejvíce vyzdvihovanou anglickou královnu.

9. Seznam pramenů a literatury

9.1 Prameny

Sv. AUGUSTIN (ed. Julie NOVÁKOVÁ), O boží obci knih XXII. I, Praha 2007.

Sv. AUGUSTIN (ed. Julie NOVÁKOVÁ), O boží obci knih XXII. II, Praha 2007.

Bible, Praha 2009.

BOROVSKÝ, Tomáš – MERTLÍK, Rudolf (edd.), Vita Caroli Quarti. Vlastní život Karla IV., Brno 2016.

BYDŽOVSKÝ z Florentina, Marek (ed. Jaroslav KOLÁR), Svět za tří českých králů, Praha 1987.

HEŘMANSKÝ, František – MERTLÍK, Rudolf – FIALA, Zdeněk (edd.), Zbraslavská kronika, Praha 1976.

KOCÍN z Kocinétu, Jan, Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně, Praha 1585.

KRČMOVÁ, Marie – VRBOVÁ, Hana – BLÁHOVÁ, Marie (edd.), Kronika tak řečeného Dalimila, Praha 1977.

MACHIAVELLI, Niccoló (ed. Josef HAJNÝ), Vladař, Praha 2007.

MÜNSTER, Sebastian, Cosmographia, Basel 1544.

MÜNSTER, Sebastian, Cosmographia universalis, Basel 1550.

MÜNSTER, Sebastian, Kozmograffia Česká: To jest wypsánii o položeníi krajin neb zemii y obyčejiiich národuow wsseho swieta a hystorii podlé počtu leth naněm zběhlých, prwé nikdá tak pospolku w žádném jazyku newidaná. Praha 1554. Překlad: Zikmund mladší z PÚCHOVA.

POKORNÝ, Martin (ed.), Ludvík XIV. Paměti krále Slunce. Úvahy pro poučení dauphinovo, Praha 2007.

ROTTERDAMSKÝ, Erasmus (ed. Imrich NAGY), Výchova křesťanského vladařa, Trnava 2009.

VOREL, Petr (ed.), Dějiny evropského světa 1453 – 1576. Historický obraz počátku raného novověku v pojetí Daniela Adama z Veleslavína, Praha 2008.

9.2 Literatura

ANTONÍN, Robert, Ideální panovník českého středověku, Praha 2013.

BEJBLÍK, Alois, Život a smrt renesančního kavalíra, Praha 1989.

BLOCH, Marc, Králové divotvůrci, Praha 2004.

BŮŽEK, Václav, Sňatky dcer Ferdinanda I. a Anny Jagellonské, in: Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (edd.), Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii (1526-1740), Praha 2017, s. 223-226.

BŮŽEK, Václav, Smrt a pohřby Ferdinanda I. a jeho synů. Reprezentace katolické víry, politické moci a dynastické paměti Habsburků, Praha 2020.

CERMAN, Ivo, Panovník, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, Člověk českého raného novověku, Praha 2007, s. 54-78.

DUBY, Georges, Dějiny Francie od počátků po současnost, Praha 2003.

DUBY, Georges, Rytíř, žena a kněz, Praha 2003.

EHLERS, Joachim - MÜLLER, Heribert - SCHNEIDMÜLLER, Bernd (edd.), Francouzští králové v období středověku. Od Oda ke Karlu VIII. (888-1498), Praha 2003.

ENNENOVÁ, Edith, Ženy ve středověku, Praha 2001.

FERRO, Marc, Dějiny Francie, Praha 2006.

FINZSCH-SPRENGEL, Norbert, Heinrich VIII. und Anna von Kleve. Das „Privatleben“ Heinrichs VIII. von England zwischen 1538 und 1542 und seine Verwicklungen in die europäische Politik dieser Jahre, Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein, 1990.

FLORI, Jean, Rytíři a rytířství ve středověku, Praha 2008.

FORST, Vladimír, Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce, I, Praha 1985.

FRIEDOVÁ, Leonie, Kateřina Medicejská. Životopis, Praha 2007.

- HARTMANN, Peter C. (ed.), Francouzští králové a císaři v novověku: od Ludvíka XII. k Napoleonovi III. (1498-1870), Praha 2005.
- HICKS, Michael, Richard III. The Self-Made King, Yale University Press 2019.
- HILSKÝ, Martin, Shakespearova Anglie. Portrét doby, Praha 2020.
- CHATENET, Monique – GAUDE-FERRAGU, Murielle – SABATIER, Gérard (edd.), Princely Funerals in Europe 1400-1700. Commemoration, Diplomacy, and Political Propaganda, Turnhout 2021.
- IWAŃCZAK, Wojciech, Lidé meče, modlitby a práce, Praha 2001.
- JANÁČEK, Josef, Ženy české renesance, Praha 1976.
- JANÁČEK, Josef, Rudolf II. a jeho doba, Praha 1987.
- JOUANNOVÁ, Arlette, Bartolomějská noc. Zločin v zájmu státu. 24. srpen 1572, Praha 2010.
- KANTOROWICZ, Ernst, Dvě těla krále, Praha 2014.
- KOL. AUTORŮ, Dějiny Francie, Praha 1988.
- KOPIČKOVÁ, Božena, Eliška Přemyslovna. Královna česká, Praha 2003.
- KOPIČKOVÁ, Božena, Česká královna Žofie. Ve znamení kalicha a kříže, Praha 2018.
- KOVAŘÍK, Jiří, Richard III. Vrah, či oběť?, Třebíč 2003.
- LE GOFF, Jacques, Svatý Ludvík, Praha 2012.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.), Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století, Praha 2002.
- LENDEROVÁ, Milena - STRÁNÍKOVÁ, Jana - ČADKOVÁ, Kateřina (edd.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie, Pardubice 2006.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.), Žena v českých zemích od středověku do 20. století, Praha 2009.
- LIVET, Georges, Náboženské války, Praha 1995.
- MAUROIS, André, Dějiny Anglie, Praha 1993.

- MAUROIS, André, Dějiny Francie, Praha 1994.
- MCLAREN, Anne, Political culture in the reign of Elizabeth I. Queen and Commonwealth 1558-1585, Cambridge 1999.
- MCLEAN, Matthew, The Cosmographia of Sebastian Münster. Describing the World in the Reformation, Hampshire 2007.
- MILLER, Jaroslav, Odložený zrod Leviatana. Krize raně Stuartovské monarchie (1603-1641), Praha 2006.
- MILLER, Jaroslav, Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580-1650), Praha 2012.
- NEILLANDS, Robin, Války růží, Praha 1994.
- NEJEDLÝ, Martin, „A skrývá jeden obraz ze stříbra, tím drží krále ve své moci!“ Splendor maiestatis a přízrak očarovaného krále na přelomu 14. a 15. století, in: Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ (edd.), Lesk královského majestátu ve středověku, Praha 2005, s. 331-348.
- OMAN, Charles William Chadwick, The Art of War, in: Henry Williams Carless DAVIS, (ed.), Medieval England. A new edition of Barnard's Companion to English History, Oxford 1928, s. 110-149.
- OPELÍK, Jiří, Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce, III/2, Praha 2000.
- PALLISER, David Michael, The Age of Elizabeth. England under the later Tudors 1547 – 1603, New York 1983.
- PÁNEK, Jaroslav, Kosmografický obraz britských ostrovů ze 16. století, in: Dějepis: sborník katedry historie. "Třicet let učitelem učitelů dějepisu." Věnováno profesoru PhDr. Janu Kumperovi, CSc., vedoucímu katedry historie FPE ZČU k šedesátým narozeninám, Plzeň 2006, s. 143-153.
- PÁNEK, Jaroslav, Praha a středoevropské metropole v Kosmografii české Zikmunda z Púchova, in: Kateřina JÍŠOVÁ (ed.), V komnatách paláců – v ulicích měst, Praha 2007, s. 103-118.
- POLIŠENSKÝ, Josef, Dějiny Británie, Praha 1982.

- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450-1618)*, České Budějovice 2015.
- RADY, Martyn, *Habsburkové. Vzestup a pád světové velmoci*, Praha 2021.
- RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu půlměsíce*, Praha 2002.
- SHARPE, James A., *Early modern England. A social history 1550-1760*, London 2011.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. Život a dílo*, Praha 1979.
- STODŮLKA, Martin, *Obraz středoevropského prostoru v Kosmografii české*, Olomouc 2017 (= Diplomová práce).
- STONE, Lawrence, *The family, sex and Marriage in England 1500-1800*, London 1990.
- STRACHEY, Lytton, *Elizabeth and Essex*, London 1943.
- SVATOŠOVI, Michal a Martin, *Živá tvář Erasma Rotterdamského*, Praha 1985.
- SVOBODOVÁ, Jitka, *Svět raně novověkého měšťana ve světle městských kronik a pamětí*, České Budějovice 2004 (= Diplomová práce).
- TOŠNEROVÁ, Marie, *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526-1620*, Praha 2010.
- WEIROVÁ, Alison, *Děti Anglie*, Praha 2001.
- WEIROVÁ, Alison, *Šest žen Jindřicha VIII.*, Praha 2009.
- WEIROVÁ, Alison, *Jindřich VIII. Král a dvůr*, Praha 2013.
- WEIROVÁ, Alison, *Pád Anne Boleynové*, Brno 2015.
- WHITE, Michael, *Machiavelli. Nepochopený muž*, Praha 2006.